

VIGILIA

IX. ÉVFOLYAM
1943 MÁJUS

TARTALOM:

THURZÓ GÁBOR: A MESE VÉDELMEBEN

HORVÁTH IMRE: Versek

TAKÁTS GYULA: Az én földem

SZEMLÉR FERENC: Versek

DÉNES TIBOR: A költő apja

**VÁROSI ISTVÁN: Csak várjatok,
Tékozlásom**

**GULYÁS PÁL: A tiszta dallam
népe**

**VIDOR MIKLÓS: A vers, Dal,
Két groteszk**

**TŰZ TAMÁS: Egyszerű vágya-
kozás, Reggel felé**

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

M A G Y A R F I G Y E L Ő: A „vita”

E L V E K É S M Ű V E K

**HEGEDŰS ZOLTÁN: Neergaard: A 20. század feladata, PAKU IMRE: Szabó Pál:
Lakodalom-keresztelő, MÁKAY GUSZTÁV: A. Huxley: A szerelem útjai, BULÁNYI
GYÖRGY: Hankiss János: Irodalomszemlélet, Bpest, 1941., RÓNAY GYÖRGY:
Vidor Miklós: Fölszáll a kőd**

SZENTMIHÁLYI JÁNOS: KIÁLLÍTÁSOK

POSSONYI LÁSZLÓ: SZINHÁZI KRÓNIKA

SZERKESZTI:

P O S S O N Y I L Á S Z L Ó

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 12 P, félévre 6 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: POSSONYI LÁSZLÓ**

A MESE VÉDELMEBEN

Aki figyeli szellemi életünket, észrevehette, hogy szépprózánk teljesítményei egyre kevesebbek, s talán annak van igaza, aki egyenesen aszályról beszél. Nincsenek regényíróink, nincsenek novellistáink, — a költők énekelnek csak és a széppróza helyét elfoglalják az önvallomások, az esszék. Az a fajta személytelen közlésmód, amely még Mikszáth anekdotáiban is megvan, teljesen megszűnt. Az élet vált irodalommal, s az „égi más” csak annyi, hogy egy-egy író a valóságot ápoltabb formában, emelkedett stílus- eszmények szolgálatában rögzíti. Pedig, végeredményben, — ha az irodalom az élet élődíje is, — minden nagy prózai korszak megteremtette ennek a valóságnak transzponálási lehetőségeit. Gondoljunk csak az efféle „önéletrajzokra”, mint a Dichtung und Wahrheit, melyben az élet felszívódik, átalakul, az olvasó Goethe élete helyett — hirtelen azt veszi észre — egy fiktív regényhős kalandjait olvassa. Ez a fiktivség szűnt meg szépprózánkban az első világháború óta.

Az író mindig személyes élményeit írja, nehezen képzelhetjük el, hogy Swift például egyedül képzelete nyomán írta Gulliverjét, úgy ahogy a fantázia szeszélye diktálta, vagy E. Th. A. Hoffmant is képzelgésai ragadták különös meséi közé. Mindennek alapja az élet, — „az én életem” — de ezt krónikaszerűen rögzíteni, naplót sűríteni epigrammatikus gondolatokká vagy tágítani belső helyzetképpé, ha tetszetős is, okvetlenül veszélyes. Hogy mekkora a veszély, azt éppen szépprózánk mai helyzete mutatja. Aszályról talán nem okos még beszélni, de a forró szelek, amelyek szikkasztanak, már megjelentek. Könyvek még megjelennek, regények is, elbeszélések is, de nincsenek olvasmányok. Nem kell itt szabályos lektűrre gondolni, ilyesmit bőven szállítanak jobb és rosszabb szó- rakoztató regényíróink. Egyszerűen az elbeszélés folyamatosságának szelleme tűnt el. Az, aki még őriz magában regényírói vagy novellistai vágyakat, arabeszkekben éli ki ezt a vágyat. A tempó hiányzik, az oldottság. Az egész bravúrja és nem a mondatoké. S ez az igazi veszély: modern szépprózánk elfelejt folyamatosságban gondolkodni, megtagadja és elkerüli a mesét. Pedig a regény alapja a mese, a magával ragadó, hol hiteles, hol képtelen történet.

Ha olvassuk a háború utáni nemzedék kitűnő tanulmányait, el- més esszéit, okos naplójegyzeteit, bravuros „örjáratait”, — reme- keket a maguk műfajában, hisz elég emlékeztetőnek csak Illyés Gyula, Halász Gábor, Cs. Szabó László nevét említeni, — előbb- utóbb tisztában kell lennünk azzal, hogy az említett „aszály” leg- főbb oka belső és formai stíluskérdés. Mert hogyan gondolkodik a naplóíró? Epigrammatikusan. Egy-egy bölcs vagy mutatós gondola- tot addig esztergályoz, amíg kívül-belül tiszta és elegáns nem lesz. Egy naplójegyzetet tömören kell fogalmazni, ki kell zární belőle minden esetlegességet, tömöríteni kell és körülgyalulni. Egy apró tafaragáshoz egész rönköt használnak fel, — az „örjáratok” tafarag- ványához sokszor elbeszélésre vagy regényre alkalmas gondolat- sort. A naplójegyzet írója röviden közli a hangulatnyi élményt,

amely benne bizonyos gondolatsort indított meg, aztán hirtelen odailleszti a végig nem vezetett gondolatsor után a tanulást. Ez a végig nem vezetett gondolatsor az elbeszélés sírja. A naplójegyzet íróján ezt a gondolatsort nem is szabad követelnünk, hisz a felvetett élmény és a csattanó hőfoka pótolja, az egész csak fogalmazás kérdése. A regényíró azonban éppen ezt a hiányt tölti ki, mert a regény nem meghökkenteni akar, gondolatot kelteni, hanem közzölni. Ezek és ezek történetek a hőssel, itt meg itt: a regényíró munkája most kezdődik, amikor elmondja, hogy regényének tanulása miért történt így. S főleg: hogyan történt így. Két műfaj-elv ütközik össze, s egyiktől a másikat követelni hiábavaló lenne.

Az epigrammatikus gondolkodás természetszerűleg hozza magával a kifejezésmódot. Az író, aki epigrammákban gondolkodik, fogalmazásában is tömörít. Mivel műfajának lényege az elegancia, elegánsan is fogalmaz. Nem törődik az apróságokkal, a mondatok egymásba kapcsolódásával. Minden mondata visszhang is egyben, s mivel az író feltételezi, hogy olvasója gondolkodni is fog, rábízta, hogy töltsse ki az ürt egy-egy mondat között. Így széthull ez a fajta írásmű mondatokra, s éppen ez a szép, a fontos benne. De mennyire más a helyzete a regényírónak! Az ő közönsége nem intellektuel, hanem élvező. Mesét és bonyodalmakat keres, szórakozni és elérzékenyülni akar, megdöbbenni az élet rejtelmeitől. Ez az olvasó, ha nem is tudja, érzi hogy az élet furcsa folyamat, emlékek és élmények egymásbafonódása. Bent talán nyilvánvaló neki is, hogy végeredményben mozaikokban él, de olvasmányától nem ezeket a mozaikokat várja, hanem az összefüggést. Nem hajlandó mondatok közt gondolkodási-pauzákat kitölteni, külső logikát is kíván, nemcsak belsőt. Egészen egyszerűen: meg akarja tudni mi történt és hogyan történt olvasmánya hőseivel. Sok mindent megbocsájt írójának, a forma trükkjeit, a fantázia vicceit, csak azt nem, ha kételkedésre csábítja a fogalmazásban. Ha rábízta: ezt vagy azt úgy értse ahogy akarja. Az első világháború után kialakult és bámulatos könnyedségre, hajlékonyságra szert tett esszé-stílusnak éppen arabesk- és epigramma-természete miatt nem alkalmas regényre. Hiányzik belőle a pongyolaság, amely a fogalmazást egyszerre életté avatja. A pongyolaság nemcsak hiba lehet, hanem erény is. A nagy regényírókban mindig van valami graciózus pongyolaság, gondoljunk csak Balzacra, Dosztojevszkijre, sőt akár Thomas Mann tengerikigyó mondataira. A regény feszültségének legkisebb sejtje a bekezdés, az esszé-é a fél-mondat. Ezért képtelen az epigrammatikus stílus regénystílussá válni. Kitűnő epigrammatikusaink a példák rá. Milyen óvatosan kerüli Illyés Gyula, — akiben legtöbb az epikai bőség, — a regényt, milyen ritkán nyúl lélegzetnél hosszabb szépprózához Cs. Szabó László, — akin „A kigyó” óta jogosan követeljük újabb regényeit, — hogyan tétovázik a rövid és valamivel még rövidebb karcolat között Illés Endre.

Újabbán két sürgetés is elhangzott a stílus lazítása ügyében. Az első Lovass Gyuláé volt, a „metaforitisz” ellen, a másik Keresztury Dezsőé a „mellékmondat védelmében”. Ez a lazítás lassan valóban körmünkre ég, s a lazítás feladatát egyre fontosabban kell követelnünk. De a Nyugat második nemzedékén-e, amely éppen a tömörítésben alakította ki a maga stílusát és foglalta el helyét irodalmunk történetében? Vagy azokon, akik utánuk következnek? Okvetlenül azokon. De ha történnek is kísérletek, a fogadtatás nem

mindig kedvező. Mert itt a gondolkodásmód különbsége is zavar. Az esszé- és őriárat-stílus lényege az, hogy esszenciális dolgokat közöl, van benne, — formájában és tartalmában — valami a „végső dolgok” rögzítéséből. Ezt kéri számon gyakran, s azt firtatják: mit akar mondani? A regénynek pedig, sajnos, megvan az a tulajdonsága, hogy legtöbbször nem is akar mondani semmit. Mondani nem, de közölni igen. S hogy mit közöl, igen különböző. Elmesélhet egy történetet, amelyet az író érdekesnek talált és azt szeretné, ha az olvasó is érdekesnek találja. Ábrázolhat egy társadalmi szeletet, szárazon, dokumentum-szerűen. Mondania nem fontos valamit, a lényeges az, hogy megteremtse olvasójában is ugyanazt a feszültséget, amely benne volt, míg művét megírta. S itt vissza kell térnünk újra a meséhez: mesét kell írnia és a mesét jól kell elmondania. Mit tud meg valaki Storm „Der Schimmelreiter”-éből? Dickens „Twist Olivér”-jéből? Prévost „Manon Lescaut”-jából? Dosztojevskij „Karamazoff testvérei”-ből? Sorsokat; az életet, amilyen. Embereket ismer meg, lélektani szituációkat, idegen világokat. Ehhez a felfedező úthoz az emberi lélekbe és kalandokba kell visszamenni a regényírónak, a gondolatok és tanulságok után el kell újra mondania a mesét. Amit mondani akart, az úgyis a maga későbbi összefüggésében derül ki. Az őriárat-írónak azonnal kell, ott a helyben, vizsgáznia. A regényíró vizsgálja későbbre tolódik. S ez talán a legnagyobb, lényegbevágó különbség.

A meséhez eljutni nem lesz könnyű. Remekműveket várni nem okos és nem is célszerű. Most, amikor közel húsz esztendeje elsikkadt az igazi mese-hang irodalmunkból, a regényíró csak próbálgat. Mintha új zeneszerszám lenne a kezében, amellyel egyelőre még nem tudja a tökéletes hangokat kihozni. Ehhez is nyúl, ahhoz is, s természetesen elhangzik az epigonság vádja. A paraszti élet regényes bemutatón Móríc Zsigmond árnyait veszik észre, a polgárság írón Krúdy Gyuláét, hiszen világos dolog, hogy ennek a két életformának rögzítői és szépprózai megvalósítói sokat elmondtak már, kialakították a sémákat. Aki a paraszti életéről ír, okvetlenül Móríc díszletei között mozog, aki a polgárságéről, az Krúdy világát idézgeti akkor is, ha több köze nincs is hozzá, mint a városi házak, emberek légköre. De ez még aligha epigonság.

Még egy nehézsége van az újabb széppróza-írónak: a pongyolaság vádja. Meg kell lazítani a stílust, amely az elődökből és sokban mesterektől beléivódott. Aki megpróbált ezzel a „fentebb” stílusigénnyel regényt írni, hamarosan elkeseredett. Anyaga azt súgta a fülébe, hogy oldjon, legyen „pongyola”, vagyis tágabb és bővebb, de amikor tágabban írt, megijedt. Úgy látta, ez nem ildomos, ez túlhaladott stiláris álláspont. Korunk legjobb magyar stílusa tiltakozik ellene. De regényt írni másképpen nem lehet. El kell jutni újra a mellékmondatokhoz, ki kell tölteni a tömör és végleges mondatok közti hiányokat, meg kell próbálkozni a folvamos közlésmóddal. S ez, mostani szemmértékünk szerint, valóban pongyolaság. Aki nekilátott már, hogy az epigrammatikus stílusban írjon szépprózát, semmit sem tudott kezdeni mondataival. Egy-egy bekezdése olyan volt, mint a csatatér: az elegáns mondatok, elrejtett kettős csattanóikkal, a pont előtt önmagukat lőtték le. A kísérlet meddő volt, a regényíró szegre akasztotta igényességét és nekilátott, hogy dadogva talán, fészületlenül, kialakítsa a maga stílusát, amelyben ott vannak az előző nemzedék eredményei, de alkalmasak a regény lényegéhez: a meséhez.

Az „aszály” egyideig még el fog tartani, de nem lehet örökkévaló. Benjáminoknak lenni nem éppen a legkellemesebb, különösen, amikor a Benjámint mást akar, mint idősebb fiverei, amikor a fivérekhez csak a tisztelet és elismerés kapcsolja, de vérük nem közös, mások a hajlamaik és mások a törekvéseik. Mi legyen most a „fivérek” feladata? Megvárni, míg Benjámint is felnő, míg elmúlik a kísérlet, letelnek a vándorévek, ami a tarsolyából előkerül, már eredmény és nem próba. Hogy kinek sikerül ez, nekünk-e még, harmincas éveink első napjait taposóknak, vagy azoknak, akik már mi utánunk következnek, nem fontos. Boldogok lennénk, ha a koszorút, amit pályánkért nem érdemlünk meg, azoknak fejére tehetjük, akik szerencsésebbek vagy bátrabbak lesznek.

Thurzó Gábor.

HORVÁTH IMRE:

VERSEK

ŐSZI SZABADULÁS

Királyi ősz! Kezed feloldott.
Uralmad böles — és néped boldog.
Mi is a fák szabadult lombjai
szánjuk, aki minket tévedve szán:
Mert jobb szerényen lent aranylani,
mint gőgösen zöldelni fent a fán!

EGY PERCCSEL ALKONYAT ELŐTT

Marasztald, fogd itt a bukó Napot.
Ne mondd, hogy vesztén semmi nem segít!
Menthetetlen, mint a Nap, minden itt —
s az ember mégis kapkod és dadog.

EMLÉKEZÉS

E fa lombja szinte a földre ér le.
S így lombosan sem hagyta el a bánat.
Ki tudja: hány lombja volt már e fának:
s még emlékszik tán minden levelére.

GYERTYASZENTELŐ

Bujj elő Nap és süss bátran a hóra!
Hadd lássa meg ma árnyékát a medve!
Ki volna e világ boldog lakója,
ha ő is, ő is végképp felébredne...?!

HALAK

Felbukkanó kis halak, nagy halak:
hajmeresztő a hallgatásotok!
Hát illik ez? Mit gondoltok, szabad
a mélységre így árulkodnotok...?!

BÖLCSEK

Mondják: bölcsek az öreg papagájok.
Figyelem hát szavukat, tollukat.
Szavuk hirtelen haragot mutat.
S a tolluk halhatatlan hiúságot.

FEKETE MACSKA

Simogatom e szép fekete macskát.
Teste olyan, mint az éj, — vagy a vakság.
Megvakulni, milyen borzalmas volna!
A borzalom itt setteng, dorombolva.

AZ UTOLSÓ MOHIKÁN

Arany fénylett fülén és orrlikán.
És fénylettek fején a tarka tollak.
S egy hang hördült távol: „Nagykígyó”, hol vagy?
Menekülj már utolsó mohikán!

S ő lassan szólt és ünnepélyesen:
Az erdő ég? Én benne békém őrzöm.
Nőm s fiam vár a nagy vadászmezőkön —
s a Nagyszellem szólit már nevemen.

S „Nagykígyó” — a vén indián — maradt.
Égő fák közű a haját rendbeszedte.
... Gondolj te is az égő rengetegre
„halványarcú” — s szedd rendbe a hajad!

AZ ÉN FÖLDEM

Gyermekéveimet nem köthetem egyetlen helyhez. És így van ez jól és így szép ez igazán, mert hogyha ébresztéséhez kezdek, az emlékek felhoi között egy egész tájat látok csillámlani. Szülőföldemet, melynek keretén belül egy külön világot vallhatok magaménak. Délről, honnan leghamarább éri a langyos adriai szél, az Alpok jegéből napiényre siető Dráva határolja. Északról meg tavunk melegfényű tükre és vadvizes berkeinek síkja. Szélein még annyira sem libbennek fel a dombok, mint az andocsi vörösbarátok kegytemplomának tornya, és a benszülött már is így szólt: Itt kezdődik Baranya, amott meg Zala s a Völgyesség égbenyúló lapályán túl már Tolna kéklik ide. Közöttük nem is régen egyetlen levéltenger sustorgott. A mondás szerint ott volt valahol a fák között Somogy. Keresd, tán megleled, mint a szarvast, vagy kánaszt a rengeteg lombok barlangjainak ölén. Ma már a dombokon a szőlő és a mandula kergeti egyre magasabbra a tölgyet. A Balaton és a Dráva berkeiről a búza úzi el a susogó sást. A hosszú, szép völgyekben, amint a diófás borházból letekintesz, a malmos patak berke már olyan egyenes, mint egy mérnöki tusvonás. Hajdan, ahány volt Somogyban a völgy, annyi volt a rakoncátlan patak. Ilyen, itt-ott már hegyvidékbe sötétülő déli egü kék vidék az én szülőföldem.

Ennek a tájnak az északkeleti, tófelé eső részén születtem. Külsősomogynak jelzik a térképmívesek, de honnan, nem tudom, mert népünk ajkán sohasem hallottam ezt. Közel a tolnai határ s a dombok szinte már hegyek. És ott, hol a legmagasabbak, a Gyugy-hegy és a Csibe-hegy szárnya alatt, egy széles völgyben füstölög Tab, az én községem. Itt apai nagyapámnál, az öreg-házban születtem. A kémény parázsfogójáról, ha képzeletben egy tíz kilométer sugarú kört rajzolnék, akkor a gyermekévek játszókertjét kanyarítanám ki szülőföldem tájából. Itt tettem a földre lábam és itt ágaskodtam először a gyümölcs után, mely az ég felől hajolt reám. Az öreg-ház aránylag kicsiny volt, de nagy szabadság lengte körül s az élet értelmének és formáinak titkát eggyé ölelte vastag falai között, udvarán és kertjein. Érthető is, hogy jobban szívemhez nőtt, mint a középütt emeletes-tornácú, két végén szélesen elnyúló nagy-ház, mely inkább később is az anyagi súlyt és a mentéséget jelentette a családnak és nem a meghittséget a gyermekévek játszókertjének zugát. De az öreg-ház ott állt az országút mellett, melyen a vásáros szekerek zörögtek át, nagy céhládákkal és ketrecekkel. Kereskedelem és az ipar erősen összefüggött hajdanán és dédapám után mindkettőt odahozta az út és ott is fészkelte mindkettő az öreg-házban. Elhülve hallottam olykor, amint németről olaszra, majd szlávra váltották a szót és a levelek sorát öreganyámék, ha úgy kívánta a messzi szál, mely kezükből szétfutott a végtelenbe. Az udvar mögött, ahol a legtöbb volt a rezedavirág, mely a pince tetejére is föltelepült a kardos női szírom közé, a gyümölcsös terült el. Annyi fa és jól ápolt törzs öntötte a termést, hogy elszámolni ki tudná? A tálca, mint üde tornyos dísz mindig roskadozott. A szobák és az udvar illatos volt a gyümölcstől és az

aszaléktól. Apám pusztuló tekepályáját szegélyező fehérbogyós pattantyús bokrai mögött meg a veteményeskert volt. A kertészkedés nagyanyám szórakozása és művészete volt. Szenvedélyesen üzte mindhalalig. Gálcos lák és puha ágyások néztek egymásra a léckerítésen át. Dinnyék, spárgák, paprikák versenyeztek a legnemesebb fajtájú gyümölcsökkel. Ilyen gazdag föld volt szülőföldem, ahol egyetlen telken a gyümölcsészet, kertészkedés és szőlészet bukolikus mesterségei a jólétet és derűt erősítve versenyeztek egymással. A földjevesztett köztelkesek Kármán szavaival „a nemes mesterségek műhelyeivel” ilyen földből táplálkozó pátriarchális életformát teremtettek. Századok óta mindig gyenge középosztályunknak egy ősi formájú független magyar rétege volt ez a fajta. Sok értékes könyvet hoztam innen könyvespolcaimra és a padlásokon a Kérek vagy A csalódások lemásolt példányaira bukkant a füstfaragó is. Innen a veteményeskert végétől a Csibehegy szőlős házáig futott egyvégtébe a telek. És mi minden nem volt a két ház között? Nádas vadkacsákkal, rét fürjekkel, szilfaligettel s mindezt középütt lürge patak szelte át. Hintázó hosszú hidján át vitt a legrövidebb út egyik háztól a másikig. Ez a patak volt legkedvesebb játszótársunk, de nemcsak halait és arcunkat kutattuk tükrén, de akaratlanul a Somogyság hajdan történelmi célját is. Úgy néztük, mintha zavaros fodra rejtené őt és mintha ő lenne a nyelve is annak, akinek nevét viselte. Előttünk személy volt már a Koppány patak. Nyiló értelmünkkel együtt nőtt ez a titkot rejtegető emberített kerti folyócska. Ő volt maga a nagypapa, kinek kegyetlen sorsát meséinkben örökké szövögettük. Nem a kedves János vitéz, de egy véres lovas lett meséink hőse. Négyfelé vágott teste tündérkertünk minden égtájában élt. Valamikor csak kertünkön át folydogált a Kis-Koppány, de titka belém itatva ma már sokszor zúgó kísértet lelkemben. Ha a szőlőből a hegyre futottunk, a hárserdő alól kikukkant Bálványos és a tó. Nem egyszerű természeti szép ez innen, hanem ihlető, igazi tanító. A komolykás kék derű innen szökött rám a tó szilvahamvas vizéből, melyen Tihany, mint rózsaszín-lila hajó libeg. Ott alszik András király, mondták, a hajóként lengő félsziget koporsójában, Csokonai Szántódja előtt. E helyről a lélek is átveszi a löszből simított széleshullámvázú táj derűs lendületét. Formatiszteletre serkent és a természettel makacsul küzdő gazdálkodás a biztos keretek kutatására indít. A bujkáló történelem, Kőröshegy tömpe román tornya és Ságvár nagy köves római temetője, mintha az Arnó vidékét idézné. Ilyen latin-varázsú hajlatok között idézte Berzsenyi az arany középszert, a magyar gazdalélek ütemének bölcsességét, míg a kék és örökös szép magány jósága össze nem roppantotta. Azóta is a niklai méhes a mérték és forma művészetének temploma. Ilyen présház volt a világvándorlásból meg-megtért Rippl-Rónai műterme is a kaposi Lonkahegy hajlatán. Veszprém felé a Sió halványzöld tavi vize zárta el gyermekéveim széles játszókertjét.

Itt cseperedve, képzeletemben egy másik része is épült szülőföldemnek. Alapjait anyám anyyra szemléletes elbeszélő készsége rakta le. Történetek voltak ezek anyám-, déd- és nagyapámék életéből. Széles, jegenyés utak, fenyők közül kukucsáló kis kuriák, park mélyén eltűnő szép lovak népesítették ezt a tájat. Ez az álombirodalom ott épült Kötse táján s később alaposan polgárosulva a mese fonala is Igalra vándorolt át, elvesztve régi ragyogá-

sát. Benne Kneipp szabályai szerint harmaton sétáló emberek, pipás vadászok és Aesopust fordító rokonok, prédikátorok éldegéltek. Egy eltűnő életformát álmódtam újra egyszerű pátriarchális csíneivel. S midőn egy havas télben ide kocszitam, szinte megijedtem a valótól. Zuzmara csillogásától fényesen és a hó pudere alatt ugyanazt találtam és éppen úgy, amilyennek képzeltem. A sárgaormos házak, a községet színező fenyvesudvarok álltak még, csak a régiek pihentek és a domboldalból, mint csűszházakból figyelték kriptáikból a hét-udvarházas falura. A fenyőket, hársakat ritkítja a tejsze, némelyik ház is kettérepedt, de a sok Antal-kisasszonyok sokezer holdjából szétperdült kastélyocskák közül egy-kettő még a régi. Nemes bútorok, fűzéres cserépkályhák, vén hangszerek és könyvek lapulnak az ampir falak között. A szobákat a nagy konyhákból édes fűttkrumpli-illat lengi át. Az udvarra hullt téglák és cserepek gazdáik nevének kezdőbetűit viselik. A nagyanyák ajkán még bujkál ez az álomvilág, amit építgettem hajdanán.

Az út meredek lejtőkön át a városba vitt. Apámat és minket is az iskola kényszerített ide. Így hát Kaposvár a munkás világot, a kötöttséget jelentette. Nemcsoda hát, ha öcsémet és magamat is csak hivatalos ügyben könyvvel, irkával hónunk alatt, kizárólag hivatalos órák alatt látott a város. A kötelességteljesítés íze maradt meg bennem első kirándulásomból is, amikor három hidon át-áprítva, „A haza kis polgárainak” címzett ódon iskola boltívei közé siettem. Inkább városban felejtett vén udvarház jellege volt ennek az épületnek is. Széles udvarán a sok gyerek, mint méhkas dőngött a plébániatemplom és a kastély között. Később eszméltem csak rá, hogy ami valóban emlék városunkból, azt egycsapásra megismertem. Mert az iskolánkkal összeépült barokkastélyt a Csurgón tanároskodó Csokonai Vitéz Mihály az örökkévalóságba mártotta. Az egyetlen magyar víg eposz színpadává tette a régi vár tégláiból épült hercegi kastélyt. Itt farsangolt Dorottya és itt aratták Somogy dámái kacagtató diadalukat. Amúgy a várost csak madártávlatból ismertük, mert házunk az Iszák-dombon állt. Ez egyike azoknak a zselici dombnyúlványoknak, melyekről a malmokat hajtó Malomárok és a Kapos fölött a nagy templomra, sisakos városházára és a várnégyszögként uralkodó megyeházára lehetett nézni. Az Iszák akkor még üdülő számba ment. Volt, hogy tanáraim jó része itt lakott. Egy-egy vén cserrel tarkított akácerdő szegélyezte. Fagyalbokrokkal szegett, nyírfapados utak kacskaringóztak fái között. Nyugaton négysoros fenyősetány és a homokbányák között árnyas teniszpálya volt. Olykor a kiöntő Kapos vágott el a várostól minket, de nem kellett az árvíz. Ilyen világból nemcsoda, ha nem kívánkoztunk az aszfaltra. Sőt hozzánk jártak át a városból a löszpartokba vágott várainkba a gyerekek, melyeket úgy építettünk, mint hajdan a Kapos vízvárainak láncolatát a dombok peremén. Az Akasztódombtól a francia barátok szent-jakabi kolostorromjáig terjedt e birdalom. Dombjainkon száz és száz présház és a hársak, fenyők közé rejtett kápolnák voltak. Ilyen jámbor lett e táj, a zselici ősröngetegek irtványa, az Árpád-házi királyok kanászainak fészke. Benne egész napokat bolygunk. Itt ma is a völgy mélyére rejtett erdősházak kertjeit ácsolt rönk-kerítések védik a szarvasok és vaddisznók elől. A magas erdők árnyas irtványain később zsendül a vetés és tovább virágzik a fa. Még ma nem tudják a városiak, hogy Pannóniának leg-

ősibb rengetege szegélyezi telkeik és szölleik határát. A kápolnák alatt a Kaposban cigányzenészek és gyerekek úzték szenvedélyesen a horgászást. A vár helyén akkor még a szokolai berek fűzfás nádasai és emelőlókkal zaklatott vize rejtette a hajdani vársánc cölöpeit. A berek nevében kísértett csak Szokoli Mohamed nagyvezér és a 133 éves törökhódoltság emléke. A bástyák azóta előkerültek, de nemcsak az idő, de a kegyelet is alacsonyabbra kopattatta őket. A vásár és egy dobozszerű ágaskodó gabonaraktár árnyékában szerénykedik városunk egyetlen történelmi emléke.

Innen a szőlős dombokról, a rengeteg árnyékából és a vársáncba rekedt halas berektől, folyótól csak lassan hódított el a város. A tágas és jólszabott, nyílegyenes utcák, melyeken a sok virág és a kisvárosi csend meghitt varázsa leng. Parkok, fák, virágok és nem az emlékek és kövek városa mienk. Gazdag földek közepén csendes öntudattal él. Nyugalma zsiros, s ha lüktető zsongó napokra gondolok: vásárok, piacok emléke kísért, Szép állatok, erős szekerek, faragott kocsik vonuló sora, könnyű fogatok fűrge járása és egészséges magyar beszéd gomolyog bennem. Utánuk napokig jó falusi szag leng falaik között. Miként hajdan Csokonait egy főispáni beiktatás csillogása ihlette a fényes farsang írására, úgy gyerekkori emlékeim között, ha szinte keresek, egy-egy tarkább megyegyűlésre emlékezem. Szín már maga a Közjónak címzett megyeház boltos kapujában a kardos, csákós stiglineszín dolmányos megyei hajdu is. Kint fogatok, gépkocsik, bent a megyebizottság tarka összetétele. Sokat figyeltem e boltívek alatt s láttam még tüzes, régiüzű megyei választásokat. A magyar élet annyi keserű mélysége és derűje él e kispolgári jellegű házak között, hogy, aki megfürdik benne, az magyar világunk megértéséhez egy egész életre elegendő lelki súlyt és derűt kapott. A mezők és a polgárolás határán egy alakuló új világ kísért közöttünk.

Falaink közül a hősök temetője és a kislaki malom között kacskaringózik ki a Szigetvári-út. Erdős tetőiről a Mecsek kéklő gerince játszadozik a vándorral, amíg leér a Zrinyiek mezejére, Dél-Somogy síkjaira. Bajvívások helye, huszártanyák, túskevérek és mocsárba épült végvárak földje ez. Berzence, Babócsa „az Adria tengernek Syrénáját”, a költőt idézi. És Szigetvár falairól, amint megpillantod azt Turbék templomától, úgy röppen föl a Zrinyi Miklós név, mint Hektoré Trója emlékei közül. A kis-város iparos házain egymást érik a márványablák. Roppanat mult görnyesztí kéményeit és tornyait. A cégtáblák nevein mintha a Szigeti veszedelemből ismert hadnagyok, vitézek fülünkbe jól csengő neve kísértene. Itt a hajdani kapunál esett el Juranics és Radivoj, olvasható és az Almás tája tatár, szerencsen, cserkesz és muzulmán nyomoktól, az ég angyali légiók és a bűvész Alderán furiáinak suhogásától terhes. Ilyen az én szülőföldem. Eposzok kies hona, bátran nevezhetném így is. Mert irodalmunk két remeke: A szigeti veszedelem és a Dorottya választotta földi fészkének. Vidámság és virtus kedves ikrei. Farsangos téli szánok kacaja és mártír hősök kardjának csengése száll szelíden kéklő dombjai fölött és völgyeiben felemás mezei életünk titka nyiladozik.

Takáts Gyula.

SZEMLÉR FERENC:

VERSEK

APÁM ÉS ÉN

Apámnak már ilyen korban
urak köszöntgettek sorban.
Híre hizott évről-évre
s püspök hitta meg ebédre.

Gyermekei gyarapodtak,
ősz hajai szaporodtak
s ellenei is becsülték
tisztos gondban öregültét.

S jutott legnagyobb fiának
csak a szégyen, csak a bánat!

Se a földön, se az égen
nincsen immár tisztességem.

Fegyveresek lesnek engem,
lakom örök idegenben
s a ruhámat vonná oszló
tetememről a poroszló.

Aki rámnéz, el is fordul,
vagy csak gúnyyal elvigyordul
s inkább köpne szemtől-szembe,
minthogy előre köszönne.

FÉLELEMMEL ÉS FÖRTELEMMEL

Félelemmel és förtelemmel
nyugtalanít, hogy legyek ember.
Gyermekkorom mezét lefosztja
s az üres légbé szerteosztja,
vegye el mindenki magának
s nekem maradjon csak a bánat.

Meztelen testem dideregve
kemény tenyerét érzi egyre.
Ha felkelek vagy ha lefekszem,

menekülni tőle igyekszem
s mikor már megszökném egészen.
vad kordájába visszavészen.

Mégis tudom, ő az egyetlen,
aki kemény, de nem kegyetlen;
azért üt, hogy legyek erősebb,
erős lelkével viselősebb
s nagy bajaim közt bátran állva
érjek a keresztény halálra.

KÖNYÖRGÉS SZELIDSÉGÉRT

Én Istenem! pótold erőben,
ami hiányzik még belőlem.
Taníts igédhez igazodni,
bölcsességemben bizakodni.

Nehéz utam néhol egyengesd.
Kenyeret adj — kicsit, de rendest!
Szemem, szájam óvjad a szennytől
s szívemet védj meg az eszemtől.

Ne sujts szörnyű rettenetekkel,
korbácsodat későbbre tedd el,
ha majd a szárnyaim kinőttek
és nem reszketek már előtted.

Költőd most még kicsi! Csak ember!...
tele ezer ijedelemmel.
Ne légy bírāja!... légy csak apja,
ki rossz fiát is símogatja.

A KÖLTŐ APJA

Már harmadszor kopogtak az ajtón. Először szelíden, szinte bocsánatkérierően, aztán kissé határozottabban, mintegy figyelmeztetve, most meg erélyesen, majdnem követelőzően. Az első kopogásra nem eszmélt a költő. Az éjszaka gyalog jött haza. Csirázató, csillogos éj volt. Fel-feltűnő, kóbor emlékeket idézett. Egyszerre csak hirtelen megszakadt az emlékek sora s ahogy befordult a sarkon a tratiknál, lökészerűen egy gondolat lepte meg. Szép, érzéses gondolat. S ahogy közeledett a házuk felé, vibrálni, élni, alakulni kezdett benne a gondolat. A lépcsőn felfelé jövet pedig már biztosan tudta, hogy ez is olyan gondolat, amely nem hagyja el addig, míg nem talál formát a számára. Teremtő gondolat és alkotás kívánczik ki belőle. Lefekvés előtt szokása szerint megivott egy pohár nehéz vörösborot és amíg csak el nem aludt, minden figyelmét a gondolatra összegezte. De kívánta az alvást is. Az alvás jó, érlel.

Reggel szigorúan meghagyta a házvezetőnőjének, hogy senki se zavarja, dolgozni akar. Keresni akarta a formát az éjjel ráköszöntő gondolathoz. Az ablak elé állt és nézte a fákat az utcán. De a szeme mást látott. Különös képek bontakoztak ki a ködből és egyre jobban közeledtek a költőhöz. Az ujjai önkéntelenül az ablakfán játszottak: Egy-kettő... egy-kettő. Az első mindig gyengébb, rövidebb, a második erősebb, hosszabb. Jambus... jambus. Jön, itt van a forma. A ritmus hozza a formát. Az hozza a szavakat is, a szép színes szavakat.

Ekkor kopogtak először az ajtón. A költő nem hallotta, a halk zaj egybevegyült az ujjai játékával. A második kopogásra már mintha eszmélni kezdett volna. Ösztönös, hessegető mozdulatot tett, abban bízva talán, hogy ezekben az ihletett órákban, karjának egyetlen lendületével minden zavarást és zörejt el tud távoztatni magától. S az ujjai játszottak tovább, ritmusban, álmódzva. Az utolsó kopogás azonban vad volt és úgy megrezzent tőle, mintha mellbelökték volna.

— Miért háborgat? — kérdezte ingerülten a házvezetőnőjétől. Pedig különben szelíd volt a költő és mindenkire udvarias. — Megmondtam, hogy senkinek sem vagyok itthon!

— De kérem, a postás... Azt mondja, látta a szerkesztő urat az ablakban. Valami nagyon fontos küldeményt hozott... és csak a saját kezébe adhatja.

— Nem érdekel — akarta mondani. De a postás már megjelent a fogadószoba ajtajában. Nagy hússzínű boríték volt a kezében. Duzzadt benne a tartalma. A költő megnézte a címezést: Szigorúan bizalmas és csakis a saját kezébe! — ez a két utasítás volt ráírva, mord öles betűkkel. S ez az írás, ezek a betűk? A költő, mintha kételkednék bennük, megfordította a borítékot és meredten nézte a feladó nevét. Aztán gépiesen írta be kézjegyét a postás könyvébe.

Letette a paksamétát az íróasztalra. Nem merte rögtön felnyitni. Egy ember titkát sejtette ebben az ormótlan borítékban. S ez az ember sok volt neki, rejtetten is majdnem minden. Az

apja. Régen váltottak levelet egymással. Évtizedek és életformák ellentétei álltak közök között, hogy nyári vasárnapokon a Pecére jártak ki horgászni. Milyen messzire kell az emlékezésnek visszanyúlnia, hogy együtt lássa az apát és kisebbik fiát, bizalmas szerető közelségben. Mert akkor egyszerre csak valami feszítő nyugtalanság lepte meg és féktelen erővel tört rá a vágy s az első szerelem. S az érzelmekkel együtt jött a költészet. Előbb csendes unalommal, aztán haraggal gondolt a vasárnapokra, amikor mise után a horgászfelszereléssel a füzesbe kell elkísérnie apját s hallgatnia, mi történt egész héten a hivatalában, a megyeházán és ülni óráig a patak partján fojtott némaságban, nehogy elriasszák a halakat. Pár hete olyan szépek voltak még ezek a kis kirándulások s oly mulatságosak apjának tréfás esetei a megyei urakkal és a betévedt parasztgazdákkal. S a könnyező füzek sötét árnyéka a napfényes vizen, az ugrádozó békák és a horgászat különös izgalma, amint apja kissé rekedtes hangján odasúgta neki: Pedzi már... most! — s ügyes rántással kihúzta a horgot, amelyen ott rángott-vonaglott az ezüstsínű halacska, — igen, pár hete még oly elromolhatatlanul szépnek hitt játék volt mindez. De most egész héten a vasárnapi felhőszakadásért és a szélviharért imádkozott, mert a szemérgelő eső nem riasztotta vissza az apját. Pár cepp víz nem árt, — mondta kis rezes nevetéssel — sem nekünk, sem a halaknak. Ilyenkor szívesebben bújnak elő. — De azon a nyáron a vasárnapok szinte mindig derűsek voltak és bőséges a halászat s csak az ő kamasz lelke fordult egyre borúsabbra. Aztán egy vasárnap reggel megérett benne az elszánás, apja elé állt — minden mozdulatra és szemvillanásra emlékszik — és azt mondta: Ma nem megyek horgászni! Vigye, apám, Kazit! — Kimondta s ahogy apja csodálkozó tekintetét meglátta, már-már meg is bánta! De oly szertelenül vágyott arra, hogy ezen a vasárnap délelőttön egyedül lehessen. A temetőoldalba kíváncszott. Bele akart feküdni a fűbe s nézni-nézni az eget s nem gondolni semmire, talán még arra sem, miért olyan feneketlenül kék felette a végtelen levegőréteg. Később meg elő akarta szedni a kis pepitafüzetet — most is megvan az egyik fiókban, — hadd buggyanjanak ki belőle az egyenetlen, kamaszos verssorok. Azt hitte akkor róluk, hogy halhatatlannok, mert Emmiről, a rokonleánykáról szóltak s arról, hogy az élet nagy ígéret... Emmike...

*Te vagy a nyár,
Forró szerelmes nyár...*

Vigye Kazit! — mondta újra, valamivel kevesebb elhatározottsággal, mert tudta, hogy ez olyan tessék-lássék beszéd. A bátyját hiába hívná apjuk, az valahogy mindig a családon kívül élt. Kazi reggel felkelt s rohant az iskolába, délben bekapta az ebédet, vette a könyveit és futott az egyik osztálytársához. Azzal együtt tanult. Kazival nem volt soha semmi baj, de már nagyon korán mindnyájan számoltak azzal, hogy a család számára körülbelül elveszett. Még anyika is sejtette ezt. Anyika? Ő is tanúja volt ennek a csúf kis jelenetnek, ő is látta a csalódást és a szomorúságot az apa arcán. Anyika akkor kérlelni kezdte — mert anyika sohasem parancsolt, mindig csak kért, szelíden, sokszor szavak nélkül, inkább csak a szemével. — Menj apáddal, kisfiam! De apján már felülkerekedett a sértettség és a harag: Magam megyek! — hangja

nyerseségéből azonban kiérződött annak az embernek a bánata, akire valami nagy kiábrándulás szakadt. Az a vasárnap délelőtt sem volt olyan szép, mint remélte. A pepitafüzetet sem kotorta elő a zsebéből. Egyre az apját látta, a kétes hangját hallotta. Kamasz volt, de már tudta, hogy az ő barátságuknak az apjával talán örökre vége van. Nem annyira ismerte, mint inkább az ösztöneivel érezte apjának elfordult, tőle mind jobban elszigetelődő természetét. Meg sem kísérelték többé, hogy újra egymásra találjanak. S ez volt éppen az elcsüggesztő, mert minél nagyobb lett a szakadék közöttük, a költő annál jobban szerette az apját. Rejtetten szerette.

Fekete esztendők tágitották-mélyítették ezt a szakadékot. Az érettségi előtt meghalt anyika. Olyan észrevétlenül vesztették el, mint amilyen észrevétlen volt az élete. Egyszerre csak nem volt közöttük. Kazi már második éve járt az egyetemre s a szünet legnagyobb részét egyik barátjánál töltötte. Ők ketten meg egész nyáron át harcoltak egymással. A költő a hivatásáért küzdött, az apja meg... Miért is? Vagy: ki ellen és kiért? Mit is akart az apja?! Természetesen, hogy adja be kérvényét a vármegyéhez s legyen mezei jogász — odahaza. Ezt kívánja a családi hagyomány s ez a dolgok megszokott rendje. De a költő már akkor is borzadózott a dolgok megszokott rendjétől. Pestre akart kerülni, a levegőre, az életbe s megkóstolni az élet ízeit és várni arra, amit egyszer el kell mondania. Aztán jött az a júliusvégi délután, amelynek fanyarsága és fájdalma még annyi évig kísértette. A megyei urak borozgattak éppen a kertjükben, a gesztenyefák alatt. Újra elparentálták anyikát, hümmögve, bizonykodva. Egyszer csak Zoltán bácsi, a főjegyző feléje fordult: Aztán, mi leszel, öcsém? — Költő — mondta egyszerűen s közvetlenül. Az apja erre felnevetett. Nem is nevetés volt ez, inkább nyerítés, gúnyos, dühös ordítás: Hallottátok, urak, költő lesz a fiam! Költő! — Hát az mi? — kérdezte Zoltán bácsi s ő is nevetett, kicsit lenézően, kicsit gúnyosan, de jóindulattal. Mind így nevettek az urak. — Majd kiforrja magát! — legyintett végül keresztapja, a kövér főügyész és másra terelte a szót. Később ő bement a szobájába s levelet írt anyika özvegy nővérének. Kérte, hívja magához az őszig. Nem is ment többé haza. Sokáig, nem ment, különösen aztán nem, hogy apja újra megnősült. Nem haragudott rájuk, sem apjára, sem Mariskára. Természetesenek találta, hogy egy java korában lévő, vidéki úriember, aik valamikor szeretett horgászni járni a kisfiával, de aki szereti a jól elkészített, bőséges ételt, a tiszta ruhát, az ódonillatú, rendberakott szobákat is éppenúgy, mint a dolgok megszokott rendjét, az nem tud még lemondani az életről és nem tud magányosan élni. Miért is élne egyedül? Nem, a költő még gondolatban sem tett neki szemrehányást, hogy nem maradt hű anyika emlékéhez. Mariskának meg még kevésbbé. Nem az ő ügye volt, nem rá tartozott ez a házasság, de ha rá gondolt, a szemét kicsit előntötte mindig a könny. Csak azokat a leveleket szerette volna megkapni, amelyeket apja és anyika váltott egymással a jegyeségük idején. Tudott róluk, egyiket-másikat ismerte is és úgy fájt az a tudat, hogy anyika szerelmeslevelei Mariska közelében vannak. A kezébe is kerülhetnek, el is olvashatja őket. De amikor el-kérte, apja válasza zordon volt és elutasító. Talán most mégis elküldi. Mit is küldhetne mást?! Az örökségről lemondott Kazi gyermekeinek a javára. A levelek!...

Most végre kezébe vette apja küldeményét. Ez a hússzintű nagy boríték! Ilyen volt az is, amelyben hosszas tusakodás után hazaküldte első versesfüzetét, a *Halálos fiatalságot*. Mert a versek csakugyan eljöttek. A megálmodott szép szavak nem hagyták cserben. Kötetek lettek belőlük s drámák és regények. Mikor egy-egy könyve megjelent, feltett szándéka volt, hogy nem küldi el apjának. A végén mégis mindig postára tette, ezzel a változatlanul visszatérő ajánlással: Apámnak — a fia. Egyetlen egyszer sem köszönte meg az apja. Mintha nem vett volna tudomást róla, hogy a fia költő. Ha néha mégis írt, közömbös hangon majdnem érdektelen dolgokról számolt be. Senki sem olvashatta volna ki, vajjon van-e valami a sorok mögött. S most ez a duzzadt boríték?! Csak anyika szerelmeslevelei lehetnek benne!

Felvágta a boríték szélét, aztán szemét behúnyva egész tartalmát kihullajtotta az íróasztalra, mélyet lélekzett az orrán át. Anyika ólevendula illatára vágyott. Kis csalódással nyitotta fel a szemét. Nem a levelek voltak. Meglepetéssel kezdett turkálni. Sok egyformára vágott papírlap hevert előtte, megszámozva piros ceruzával, mint a megyeházán az iktatóban az akták a papírokon apjának táblabírás, pipafüstlehelletű betűi. Versek. Száz, ... kétszáz ... háromszáz vers! Felemelte az egyiket, olvasni kezdte, de az agya nem fogta fel a értelmét. Újra kotorászni kezdett. Végre megtalálta a kísérő sorokat.

Kedves Fiam!

Nem szeretném látni az arcodat, amellyel átveszed a sok komisz írást. Elovlasod-e vajjon? Még csak nem is akarom magam elé képzelni a tekintetedet. Csak azon töprengök, mit gondolhatsz majd magadban rólam. Biztosan meghibbant az öreg, — véled — vénségére verseket farag s elküldi a fiának, akiből nem akarta, hogy költő legyen. Mit felelhetnék én erre? Semmit, kedves fiam. Csak azt, hogy tudtommal nem hibbantam meg. Úgy végzem a kötelességem a hivatalban, mint eddig és úgy élek Mariska mellett, mint eddig. Csendben, öregesen. Csak néha délelőtt, amikor a titkárom a megyének rámtartozó, ügyesbajos dolgait adja elő, mintha pár percre kikapcsolódnék a figyelmem és valami egészen másra kellene gondolnom. Mire is? Ez változó. Egyszer az én szürke hivatalnok életemre, máskor rátok, a fiaimra, akiket olyan ritkán láthatok, hogy vannak is fiaim, meg nincsenek is. Aztán anyátok, az én boldogult jó feleségem is eszembe jut, meg Mariska is, akit te, kedves fiam, bizonyosan félreismersz. Mert Mariska rendes, derék háziasszony és becsületesen gondomat viseli. Pillanatokra a házunkat is látom, amit még a nagyapám építtetett. Majd meg az öreg gesztenyefákat, egyszer szirmos rózsaszín virágjaikkal, máskor kopaszon, a hidegben dideregve. S látom a cselédeinket, a panduromat és a titkáromat is, nem azt az élt, aki illő távolságból enyhén felémhajolva referál valamit, hanem ugyanazt a titkáromat — s mégsem ugyanezt! —, aki egyszer Zoltán bácsi Juci lányával lovagolt ki a határba s én az erkélyajtóból láttam, hogy olyan csüggedten ügetett mellette. (Nem is lett semmi a házasságból.) Csak rövid percekig tart ez az én figyelmetlenségem. A jó fiú észre sem veszi rajtam. De az ebédutáni szundikálás befejeztével megint csak elékerül a délelőtti röpké kép. Most már tartósabb és szeretek vele félrevonulni az emberek elől. S ha magamba maradok, olyan élővé válik, hogy szinte nem tudom, a kép

él-e igazán, vagy a valóság, amely körülvesz. Aztán, kedves fiam, leírom, amit látok. Vers-e ez? Mintha nem is száradozó kezem írná a sorokat. Olykor rácsodálkozom a kezemre: vajjon az én kezem mozgatja-e az ujjaim közt a ceruzát? Van aztán úgy is, hogy elakad a kezem és rimet, kádenciát kell keresnem. Ilyenkor a te verseidről kérek segítséget. Mert ne hidd, hogy nem olvastam a könyveidet. Büszke vagyok én rád, kedves fiam, de olyan nehéz volt ezt eddig megírnom. A vereségemet vallottam volna be. S ez a legnehezebb magamfajta öreg, vidéki embernek.

Hogyan is kezdődött? Nem akartam én soha semmit ellenedre. Ha azon a régi-régi vasárnap délelőttön — emlékszel-e rá? — nem tagadod meg tőlem az én kedves szórakozásomat, a közös horgászást, akkor én nem hadakozom úgy ellened és a hivatásod ellen, amelyben határozottságod láttára a lelkem mélyén már kezdetben is hittem. De te nagy csalódást okoztál nekem, kedves fiam. Olyasvalamiről álmodoztam én, ami a mi családjainkban kicsit ritka; nemcsak az apád, — a pajtásod, a barátod szerettem volna lenni. Ha visszagondolok, soha életemben nem is volt nekem igazi barátom. A cimborák és a sógorok nem barátok. Belőled, a matróruhas és csikostrikós kisiútból akartam kinevelni az én egyetlen barátomat. Nem sikerült. Amikor a legkevésbé vártam, te ellenálltál és azt mondtad: Ma nem megyek horgászni! Vigye, apám, Kazit! Pedig, ha velem tartasz és őszintén szólsz hozzám, én, azt hiszem, megértettelek volna. Igyekeztem volna mindent megérteni. De aztán keserűségemben megfeledkeztem arról, hogy kamasz vagy, amint hogy arról sem tudtam, hogy megindult benned egy csodálatos folyamat, a költészet. Ma már tudom, hogy elhibáztam veled. Melléd kellett volna állnom, még akkor is, ha te el akartál volna taszítani magadtól. Én azonban harcoltam ellened. Megfizettem az árát. Mikor te a nénédtől egyenesen az egyetemre, vagy a szerkesztőségbe mentél — magam sem tudom, hogy hová! —, életemben először sírtam. Szégyeljem-e ezt előtted? Egy kis kényelemből, de főképp dachból vettem el Mariskát, Mennyire vártam akkor, hogy tiltakozol. Te hallgattál s bennem egyszerre valami heves lelkiismeretfurdalás támadt.

Egyik délelőtt a keresztapádhoz mentem át az ügyészségre. Valaki volt nála. Az úgy nem volt fontos, nem akartam zavarni. Meghagytam, jöjjön majd át hozzám. Miért, miért nem, visszafelé nem a kisleányoson át — amit te is ismersz, — indultam, hanem a hivatalszobákon keresztül. Pedig nem szeretem, ha az emberek felugrálnak a helyükről és idegesen kapkodnak az asztalukon, mintha rajtakapták volna őket. Egyszerre csak megálltam. Az egyik sarokban háttal ült két férfi — engem nem vettek észre — és erősen faggattak egy asszonyt. Borzalmas nő volt, zsíros, fekete-szürke haja hátul kis kontyba összefogva. A húspárnák egészen körülfogták a ravaszul ide-odapislogó két nagy barna szemét. Egyre egy tizenhat-tizenhétéves-forma lány felé bökött sötétkörmű hüvelykujjával. Lopás, orgazdaság — derült ki mindjárt — és a megyének van valami köze hozzá. De megmagyarázhatatlanul nem tudtam továbbmenni. A lány még rettenetesebb volt, mint az asszony. Hasonlítottak egymáshoz, a lánya volt, vagy a húga a nőnek. Egy tömbből faragott, súlyos testén rongyos, mocskos ruha lógott és akármit kérdeztek tőle, hallgatott. Ostobán, rendíthetetlenül. S az arca? Az ő szemében nem ült ravaszság; bárgyú volt ez a szempár, rémítően egykedvű és bárgyú, bárgyú... Az volt elle-

nük a vád, hogy az anyja, — vagy nevelő nénje — mindenüvé beszegődtette és arra kényszerítette, hogy lopjon. A lány lopott, tizenkétéves kora óta lopott. Az asszony meg mindent szépen eladott. A lánynak semmit sem adott belőle.

Szabad levegőre vágytam. Mi emlékeztetett oly hirtelen és megokolatlanul ennek az ocsmány kis esetnek a hatására a mi kettőnk viszonyára, nem tudnám megmondani. De egyre csak rád és rám gondoltam, a különvált két életünkre s arra, hogy te ellenem tudtál szegülni és te nem loptál évek, évtizedek óta az én parancsomra, az én életem kényelmére. Te nem pusztítottad el istenadta tehetségedet a kedvemért! Költő lettél, amint megmondtad! Kínos napok jöttek ekkor rám, a hivatalba se mentem be. Magamat vádoltam, inkább csak ok nélkül. Reggelenként elhatároztam, hogy írok végre neked és mindent megmagyarázok. De amikor arra került a sor, agyam az első szavakba belebotlott. Mit is kellene megmagyaráznom a fiannak? S hogyan? S én, az öreg megyei róka, a jó ivócimbora megmagyarázhatatlanul sokat szenvedtem. Már arra is gondoltam, hogy nyugdíjaztatásomat kérem, de nem tudtam volna megmondani, miért. S a viaskodásaimmal egészen magamra maradtam. Vajjon Mariska megértette volna-e lelki küzdelmemet, ha előhozakodom vele. Hiszen nem történt semmi: a fiam költő lett, országoshírű költő és én a megye egyik első embere vagyok s Mariska a feleségem. S Kazinak gyermekei vannak. Unokáim vannak. Zökkenésnélküli élet! S mégis!... De ha egy szót szólok Mariskának, az ágyba dug és a gyógyteáival itat, mert azt hiszi, megártott valamelyik étele. Sokat szenvedtem, töprengtem, kedves fiam. Ebből a lelki nyavalyából aztán tudtomon kívül te menttéted ki. Első kötetkédet, a *Halálos fiatalságot* vettem megint a kezembe. Ahogy felnyitom, épp arra a versedre téved szemem, amelyben arról írsz, hogy a szülők mindig csak jót tesznek gyermekükkel: ha ütik, ha verik, ha elállják az útjukat, ami az életbe vezet, jót tesznek. Mert jó a szenvedés is, ami a szülőktől van. S ha lopni tanítják és a tehetségüket akarják elnyomni? — kérdeztem magamtól, de már megcsendesedve, kevesebb szenvedéssel.

Azon az estén megszületett az én első versikém. (Pirosceruzás egyes szám jelzi!) S jött a többi, sorban. Furcsa leírnom, — de szégyenkezés nélkül teszem, — te vagy az apjuk. Tőled kaptam a verselést — mert az, a költészettől messze van! — és a megnyugvást. Kifele nem változott az életem, de befelé már más. Mennyi mindent kezdek én most érteni, amihez nem volt fogalmam. S látni kezdek, kedves fiam. Köszönöm ezt neked, verseim apjának!

Tudom, ha rosszak is, nem nevezsz ki verseimért. Olyan szeretettel másoltam neked, mint ahogy szerettelek, mikor együtt jártunk ki a Pecére horgászni. Úgy is olvasd őket. S ha akad köztük olyan, amelyik kibírná a nyomdafestéket, egyengesd az útját. Hiú vagyok én is, mint minden költő, mégha versfaragó is. De nehogy az én szürke hivatalnoknevem írj alá. Keressünk „költőfiadnak” valami álnevet. Például ezt: *Pater*.

Nem hívlak haza. Épp elég régóta várok már rád. Szeretettel köszönt apád, János.”

Kedves, kedves versek — a költő olvasta egyiket a másik után. Az idő mult s még mindig olvasott. Kicsit öreges, kicsit régi-módi versek voltak, de olyan kedvesek. Könnyesen kedvesek. S milyen közeli rokonai az ő verseinek. Szavak, szörfűzések, mondat-

fordulatok, mennyi közös vonás! De nem az apja tanulta tőle. Mélyrölkadt rokonság ez, elemezhetetlen és titokzatos. Hányszor kérdezte önmagától egy-egy új s mégis ősi szó megtalálásakor: Ezt kitől kaphattam? Most már sejtette. Az apján keresztül talán attól a régen porladó szépanyjától, aki ludtollára tűzte szerelmes asszony-szívét, mikor leveleit irogatta emigrációban bujdosó férjének.

Hármat, a legkedvesebbet legépelte s ezzel a sürgős rendelkezéssel küldte a szerkesztőségbe: A legközelebbi számba — feltétlenül! Ezt írta a versek alá: *Pater*. Ha megjelennek, vonatra ül és maga viszi őket haza.

Aztán megint az ablak elé állt és ujjaival továbbkereste a megszakadt ritmust.

Dénes Tibor.

VÁROSI ISTVÁN:

CSAK VÁRJATOK

Jön az aranykor, bízom ebben.	Ujjunk hegyére száll a kócsag.
Ragyog a nap majd melegebben.	Gyémánt kantárja lesz a lónak.
A gyümölcs tízseresen érik	Tanácsostól tanácsot kérnek
Szikes földön, barázdán végig.	S a kamarás kamrába léphet.
Az aratók nem győzik szusszal.	A költők ajtaján dörömböl
Örökösök betelnek jussal.	Száz szerkesztő és versért bömböl...
A pénz olyan fölösbe téved,	S ha egy-egy vers valóra válik,
Hogy a koldus kalapja szétmegy.	Költője kap babért rogyásig.
Cigányok ingyen hegedülnek	Ingyen szaladnak szét a récék.
És egy-egy vigasságos ünnep	Múzeumokban lesz a mérték.
Estéjén annyi lesz a részeg,	Veréb csúfit a kalapjára,
Ahány szónok szavalt a népnek.	Aki dolgozni lép a gátra.
Egyenlőség vakít szemünkbe.	Csak várjatok szegény esetek.
Mint téli hó vidám ezüstje	Lassacskán érik már a helyzet,
S emberségünk tört fazekára	Álmok fészken, feszülő agyban,
Szabadság fortyog, mint a kása.	Napkeletben és napnyugatban.

Üvölt a jós, szakállas látnok,

Dervis tüsszög, a tömeg tátog...

Hát mér az idők szárnya lebben:

Jön az aranykor, bízom ebben.

A TISZTA DALLAM NÉPE

(A KALEVALA ELÉ.)

I.

Boldogok az olyan népek, akiknél a lét és nemlét kérdése szóba sem jön. Határtalan a kiterjedésük, mint a tenger. Az angol, a kínai, az orosz, a német: élhetnek át politikai válságokat, keveredhetnek véres háborúba, változhatnak kormányrendszereket. A fundamentum, az alap, változatlanul erős. Próteushoz hasonlít a faj: minden teremtmény alakját magára öltheti, de lényege ugyanaz marad.

A magyarság évszázadok, sőt talán már keletkezése óta lélekvesztőn egyensúlyozik. Hymnusunk és Szózatunk a hamleti lenni-nem-lenni gyászindulójától terhes. Kazinczy előtt, Széchenyi óta s Adyn keresztül: önnön elmúlásunkon és megmentésünkön tépelődünk. A magyar szó: van-e ennél árvább teremtés? S van-e ennél gazdagabb?

Lehet-e a szót sterilizálni, csíráatlanítani gyökerétől? A magyar szó vajjon pusztán fogalmi egység, amelyet a nemzetközi börzén cinikus fölényel cserélhetünk egy könyvkiadó-clearing kozmopolita szabályai szerint?

A szó mögött egy nemzet, egy közösség életigénye lüktet. Jaj annak a szónak, amelyik olyan, mint az elköttött kéz, vagy láb: megszűnt benne a milliók vérkeringése. Üszkössé válik, lerothad és leesik.

A szót meg kell védeni! A szóért síkra kell szállni. A szó virág, — mondják becézve. De a virágot nem kell-e szirma, színe, illata alatt ápolni? A virág pusztán esztétikai csoda? Impresszionista jelenség? Színtünet? Nem kell-e gyökere körül megjavítani a talajt? Nem kell-e megvédeni a rágó férgektől? Ime, a legelzárkóztatott írástudó, ha nem akarja cserben hagyni saját fészket, kénytelen páncélt ölteni magára, kezébe csatabárdot venni, mint egy keresztes vitéz. Az az irodalmi öncélúság, amelyik saját körén, kellemkörén, nem mer átpillantani, önmagának ássa meg a sírját. A szó mögött életigény van. S ez az igény több mint a szó. Elsődleges.

II.

Lehet-e végső fokon a művészi igényt elválasztani az emberi igénytől? Vannak határmesgyék, ahol a két igény összefonódik: az irodalomtörténet ezeket az alkotásokat szerette meg velem. Ezeknél nem tudjuk már, melyik terület kié. A művészet birodalmában járunk-e, vagy a valóságos élet birodalmában? Aki az édesanyját sohasem ölelte át túláradó szívvel; aki nem érezte a mérhetetlen szakadékot, a metafizikai súlyt, sírja vagy elképzelt sírja fölött, az ilyen bizonyára közönnel olvassa a többezeréves Homéroszt, azt a híres jelenetet, amikor Odysseus találkozik az Alvilágban, Ókeanos végső határán, halott édesanyjával: feléje tántorog s edzett férfikarja háromszor csapódik össze, hasztalanul, egy üres árnyék körül...

Igények összeütközése a művészet. Minden ember — faj, osztály, nemzet — a maga alakulása igazságát akarja kiterjeszteni a többivel szemben. Alakulási „igazságok”, — amelyek egyébként könnyen lehetnek hazugságok — küzdenek egymás ellen. Minden irodalmi mű életalakulásból fakad s benne lappang a kiterjedés.

A magyar szó, a magyar alkotás is ki akar terjedni. S itt az alkotások, különösen a magyar alkotások tragikuma. A szó csak jele, jelképe a mögötte lappangó igénynek, az igény elsődleges. S bennünket, magyarokat, részben ezért nem értékel eléggé a külföld, mert külső föld, azaz: igényeink titkos kamarája nincs előtte felnyitva. Minékünk kötelességünk ismerni az orosz igényeket, a germán igényeket; egy kis Goethe-vers mögött (Über allen Gipfeln...) kitapogatni az egész Goethe-komplexumot. De ki törődik a magyar igénnyel, a magyar komplexummal? Kulcs nélkül bajos bejutni egy közönséges kaszniba is. Hát hogy lehet bejutni „kulcs” nélkül az eleven kamarába, amelynek neve — nemzet?

II.

S most jön segítségünkre a rokon Észak. Most jön segítségünkre Suomi, a tiszta dallam népe. A rokon Észak megvált bennünket a meddő tünődéstől. Az önmarcangolás elvérzésétől.

Mit rejt hát végső fokon a szó? Mi van hát a végzetes szó alatt elásva? A nemzet dallama. Az a ritmus, amelynek láthatatlan parancsszavára rohannak életbe és halálba milliók.

A Kalevala sorsa felé fordul most tekintetünk, a finnek északi országa felé. Ezt az országot most csillogó fehér hó takarja. De ha elfut is róla a szép fehér hótakaró, Suomi népét tavasszal és nyáron is altató, békítő fehér hó ringatja: a Kalevala tiszta dallama. Akkor is ez a dallam ringatja, amikor megreszketnek fenyvesei fölött az Apokalipszis robbanásai. Suomi csendje erősebb, mint az Apokalipszis.

Ki érti ezt? Ime, itt vagyunk az igénynél, az életigénynél. Itt vagyunk az északi életigénynél, amely a Kalevala mögött zeng.

A tiszta dallam életigénye ez. Hogy legyen az életünk, mint a dal, tiszta. Ezért a tisztaságért dobják el életüket a testvér Észak milliói. Milliói? Nem túlozzuk a számokat? Inkább ezrei, tízezrei...

Igenis, milliói! A minőség itt legyőzi a mennyiséget, még ha ez utóbbi kerekedik is fölül. Egy zárt térben egész világ rendszere foroghat, önmaga számára, mégis az egész Univerzumot boldogítóan. Ilyen önmaga számára zárt és a Mindenséget boldogító dallam van elrejtve a Kalevalában. Aki ezt a dallamot ismeri, az okvetlenül örökre rabja marad. S aki rabja marad, igyekszik úgy kiterjedni a valóságos élet terében, ahogy — Suomi terjed ki, a tiszta dallam népe.

III.

Még ma is élénk emlékezetünkben van talán néhányunknak Uno Hannulának, a finn kultuszminiszternek, magyarországi látogatása. Néhány éve történt csak, de évszázadok választanak el már ettől az eseménytől. Visszaidézem hát egy-két pillanatra ezt a jelentős rokoni látogatást. A magyar rádió a legkisebb faluba is közvetítette hangját Uno Hannulának. Aki azonban méla kultúrálmodozást várt volna a finn kultuszminisztertől, a Kalevala őrétől, — vagy inkább a Kalevala őrzi őt? — alaposan csalódott.

A finn kultuszminiszter beszéde beillett volna pénzügyminiszteri beszédnek is. Csupa statisztika volt. Költségvetési táblázatot közölt a finn népiskolákról; hangsúlyozta, hogy Finnország első-sorban földműves állam. A tiszta dallam népe tehát a föld erejét manifesztálta.

Meglehet-e ezt érteni itt Magyarországon? Nálunk a középiskola egy-két osztálya már csillagtávolba taszít el a földtől. Még a földműves is menekülne nálunk a városba, ha tudna... Alig végez egy-két polgárit fia-leánya, már városi úrként feszeng s toronymagasságban lebeg a föld felett.

Mi ennek a magyarázata? S hogy lehet feloldani a finn ellenmondást: a finn dallam-valótlanság és márka-(pengő)-valóság ütközését?

Nem ütközik a finn márka és finn dallam, nincs itt ellenmondás! A finn kultuszminiszter reális szavait a Kalevala dallama fedezte.

A finn tanulság: a legnagyobb dallam: a legnagyobb realitás. Há! a magyar tanulság?

Bartók és Kodály felfedezése napfényre hozta a magyar zenét. Bartók és Kodály visszavezetett és levezet bennünket a magyar kultúra ősforrásáig. (S jegyezzük meg mellettük és előttük annak a kedves jó vejnemőjneni férfiúnak a nevét, aki az idén 34-ik életévét tölti be. S most, hogy a Kalevala immár negyedszer kerül a magyar nép széles rétegei elé, — a Magyar Élet kiadásában — illő egy pillanatnyi csönddel hódolnunk 84 év 840 évnyi teljesítménye előtt.)

Megható Kodály Zoltán vallomása a mély magyar zenei felfedezésről. A magyar nemesi középosztály a mult századokban miért nem vette észre a Vikár—Kodály—Bartók dallamot? Pedig e dallam ott várt felfedezésre a jobbágyok szerény kunyhóiban! Miért nem vette észre a falusi középosztály ezt a dallamot a mult században, Liszt Ferenc híres zongorajátéka varázslatán át és e varázslat ellenére?

Pedig csak tíz lépést kellett volna tennie, a nemesi kúria ámbitusától a falu széléig. De, sajnos, a magyar nemesség ezt a végzetes tíz lépést nem tette meg.

Hála Istennek, éppen csak a tizenkettedik órában, századunk elején, megtörtént a végzetes tíz lépés. Ennek az eseménynek lehet szimbólikusan is értékelni jelentőségét. Sokszor csak tíz lépés kell ahhoz, hogy száz mérföldet ugorjunk. S akárhányszor a százmérfölddel száguldók vesztik el lelkük elől az életet.

Paradox vagyok? Ez a rokon Észak paradoxíája. Ezt a paradoxont rejti a tiszta dallam népe.

S most ez a paradoxia kiváltképpen időszerű. Mi a Kalevala summája?

Most is azzal válaszolok erre a kérdésre, mint ezelőtt hat évvel, mondhatnám úgy is, hatszáz évvel, ezelőtt válaszoltam („Út a Kalevalához”). Hadd mutassam fel az akkori válaszomat szomorú büszkeséggel. Bárcsak ne így kellene most válaszolnom... De a Kalevala szelleme áll mögöttem s ez a szellem megvédi a kis népet. A Kalevala: a kis népek apológiája.

Mi tehát a Kalevala esszenciája?

Az, amit már Csokonai Vitéz Mihály így fejezett ki nálunk csodálatos ódájában ezelőtt 140 évvel:

*Tebenned úgy csap a poéta széjjel,
Mint a sebes villám setétes éjjel,
Miódn teremt új dolgokat
S a semmiből világokat!*

Kihez intézte Csokonai ezeket az elektromos igéket? A „Magánossághoz”. S hol robban ki egy kis kacsa tojásából, azaz a Semmiből a csillagok világa? A Kalevala tengerének magánosságán. Ez a kalevalai tenger-semmi, ez a semmi fölötti Semmi: ez a Kalevala indító kiáltása. Ez a kiáltás hozott bennünket közelebb most már a Kalevalához.

Mert bizony sokszor álltunk már közel a Semmihez. S a Történelem még sokféle próba elé állíthat bennünket. De a Kalevala éppen most jön segítségünkre.

„Kevés ide már Ady tragikus pátosza, a Nagy Tivornyia göze felett: Véres bor koponya-pohárban, Hajtsd föl, Világ, idd ki fenékig... — Kevés ide már az aischylosi méltóság lázongása és keveset érnek már János apokaliptikus víziói. Kevés ide már az Edda: a Ginnungagap tátongó ürege. Nem a germán Ázok kakasa kell már ide végítéleti riadónak, az aranytollú óriási Gollenkambe... Hanem egy kis kecses kacsamadárka: ez még bátran szembenéz a Semmivel”.

Ezelőtt hat évvel így fogalmaztam meg a Kalevala paradoxá-ját. Most az Idő fogalmazza így meg.

Gulyás Pál

VÁROSI ISTVÁN:

TÉKOZLÁSOM

Két szemem két pöttöm angyalkának adtam.
Vigyék vigaszul a villogó golyókat
Nem látó szemeknek fehér patyolatban.

Két fülem letéptem áprilisi szélnek.
Hallgatózza meg ha pelyhesedő szájak
Pityergő, esengő meséket mesélnek.

Rábíztram a nyelvem rikkantó rigókra.
Hadd szülessék rajta permetező felhők
Csöppjein lehulló csengetyűző nóta.

Pillogó csillagra két kezem letettem.
Szemérmes csillagfény nyugtató szép gyöngyét
Tenyeremből kapja sereg árva ember.

Lábaim kötöttem orkán kerekéhez.
Hadd hozzák szaladva messze füvek íráját
Olyannak, ki csonka, olyannak, ki éhes.

Szívemet hús erdők földjébe vetettem.
Gyöngyvirágok nőnek szagosan belőle
Kivilágosító hajnali tüzekben.

Mindenem kitéptem, mindenem odadtam
Tékozlóbb poétát nem fogant a század
Se könnyben, se gyászban, se pünkösdi dalban...

VERSEK

A VERS

Szirmokra hullok, mint a zápor
 — és fölszippant a nap,
 az avaron harsogva játszom,
 mint a szél a fák alatt,
 fölkevergek a föld porából
 és visszazuhanok
 s vagyok eső, nap, por magamban
 — de meg nem oldotok.

Szökkenek, mint sugár a rétek
 lágy zombokán szökell,
 megvillanok kékélű kések
 vonalán s tűnök el,
 föltündöklöm, ha messze néztek
 síkok, dombok felett,
 csallak, mint délibáb a vándort —
 de meg nem fejtetek.

Úszom a vemhes ég tavában,
 mint hattyú mély vizen,
 felhő vagyok, meg köd s a tájban
 sodró árnyam viszem,
 búcsúzó rózsák illatával
 foszlom a semmibe,
 fölszippanthatsz — de hol vagyok már?
 — nem érti senki se'...

Jövök s tűnök, akár a kámfor,
 vagyok és nem vagyok,
 sugaram piros vonalából
 a hajnal fölragyog,
 nap vagyok, szél, porszem, vagy zápor,
 délibáb, köd, vagy éj?
 Nem érted? Mindegy. Egyszer majd tán
 tudod te is, ne félj.

DAL

Ingó szellőben rezdül a falomb,
 tavaszi ég fagy szemed hús tavára
 — magától szorul versbe e dalom,
 sora végén rimgyönggyé lesz a pára.
 Szád ívén ring a játékos ütem,
 karodon himbál szavaim zenéje,
 a koratavasz neszeit fülem
 úgy fogja föl, mint friss tejet a csésze,
 vagy vérünk zsongó, pezsgő folyamát
 száz csatornája a futó ereknek...
 így lesz e vers eleven koronád
 s szerelmedből születik, mint a gyermek.

KÉT GROTESZK

I.

Harag.

Szorít, mint szűk cipő a lábat,
mint torkot a súlyos falat
és nő, dagad és egyre árad
gyomromban s a szívem alatt
feneketlen düh lesz belőle,
pohárrepezítő indulat —
vagy csak kifut, mint terítőre
a bor s rózsaszín folt marad
helyén... vagy fölcsap, égre fröcsköl,
mint ütőérből sűrű vér,
vagy lenyelem s magamba döntöm —
de nem segíthetek.

Mit ér

a lázongó erők csodája,
ha hús, csont, bőr közt fönnakad,
nincs hely, hol kitörjön csatázva...

(Szél se rebbenti meg hajad,
csak ülsz, csodálkozol, de nem szólsz
s bennem irtogyog, erjed, nehéz,
ódon dühökkel s rád emel szót
a ki nem szenvedt szenvedés.
Ülsz. Szóttalan. Hallgatok én is.
Borus vagyok, zordon, kemény.)

S haragomtól zizeg a szél is
kikopott ormok tetején.

II.

Csönd

Szemedre gyász ereszkedik
és hollószárnyú bú,
szavadat is elengedik
az érdesoldalú
fák lomjuk közt: csönddéd mered
s a légben még megáll
egy pillanatra, mint merev,
sziventalált madár,
aztán elejti önmagát
s bukfencezőn lehull,
suhog rá széllóbálta ág
s szélfütty-fölverte gúny,
puffan a teste, eltörlik
alatta a fűszál
s még egy utolsót pöndörít
árnyékán a halál.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A „VITA”

Visszagondolok, amikor e sorokat írom, egy külföldi nagy opera hangversenyére. Ha van valahol zene- és kultúraértő közönség, akkor ez az. Éppen a „Galántai táncokat” vezényli a fiatal karmester, egyike a jövő nagy reménységeinek. Minden idegszálával érzi ezt a muzsikát is és a zenekar engedelmesen adja át magát neki. Kodály zenéje pedig hibátlanul, az elgondolás frissességével szólal meg. A közönség fellélekzik. Az előbb is tapsolt ugyan egy fiatal olasz szerzőnek, aki jó muzsikos és modernségre is elbírható, de csak fortissimóival, dob- és kürtorgáiával tud lelkesedést csiholni. Nem zseni. Kodály muzsikájánál pedig a zsenit érzik azonnal. Más mint a megszokott modernnek, más mint az imádott itthoni melódiáik; férfias, néha szinte kemény zene. És mégis tetszik, nagyon tetszik. Üzenetnek hangzik egy új világból, a sok egyforma zene után; valami, amelynél ugyanazt érezzük, mint Verdit, Mozartot, Bachot, Palestrinát hallgatva — pedig milyen más...

Nem tudok ettől a jelenettől szabadulni, amikor a vitára gondolok, amely most már több éve dúl a magyar irodalomban s mind jobban politikai térre tevődik át. Nem tudok és nem akarok szabadulni ezektől az érzésektől, mert figyelmeztetők s nem hazudnak. A hazai világot nyitott szemmel figyelő kint élő magyar, ha változatlanul megvan a kapcsolata az otthon minden mozgalmával, rezdülésével, s ha évente többször haza is mehet — olyan jelenségekre kell, hogy figyelmeztesse a különböző magyar égtájak vitaközöit, amelyeket ők sok körülmény miatt nem láthatnak. Nem akarok ítélni és hónapokig viaskodtam, míg e cikk megírására elszántam magamat. Nem tartozom semmiféle csoporthoz s csak szolgálni szeretném az ügyet. Hát mit is mond nekem a Kodály zenén keresztül külföldi operában hallott figyelmeztetés? *Ilyeneket:*

Európa legnagyobb háborúja, e több mint földrengés közepette először szólal meg évszázadok óta a tiszta, a hamisítatlan magyar hang s ez a hang friss és tetszik. Tovább kutatok a hang nyomán s keresem a szellemet, amely ezt a zenét kitermelte. Hiába alkotja egy ember, a zseni ezt a zenét, a közönség konszenzusa, valamiféle belső helyeslése nélkül, nem jöhetett volna létre. Odahaza folynak a viták, népi és nemzeti, mély- és híg-magyar s egyéb problémákról. A vita maga az élet s nem tiltakozom ellene, de sok problémával úgy vagyok, hogy csodálkozom: mit is lehet ezen húzódkodni, hiszen olyan egyszerű, mint a kétszer kettő?

Sokan látjuk, hogy nemcsak kialakulóban van, hanem talán itt-ott már ki is alakult egy új magyar szellem s ezt a vita közben nem veszik észre. A külföldi, ha a magyar zenét hallgatja, (a cigánytól mentes magyar zenét) már érzi. A közfünk élő s nyelvünket megtanuló idegen pedig bámul sokunk színvakságán s a tehetetlenséget mulasztásnak nézi. Hányszor hallottam régi és mai magyar irodalmat ismerő külföldiektől: *Maguk nem tudják, mi van a kezükben, olyanok, mint a gyerekek!*

Semmit sem akarok annyira kerülni, mint azt hogy elbizakodottságot keltsék. Hiszen éppenséggel nem önmagunk tömjénezése által jutottunk el a mostani helyzetig. A tényeket azonban nem szabad letagadni s ahogy irtjuk a rosszat, ismerjük fel a jót is.

Az első ilyen alapvető tény, hogy nemcsak a trianoni béke s az ország szétdarabolása volt a mai magyarság nagy élménye, hanem egy olyan esemény is, amit sokan szinte kényelmetlen kényszerhelyzetnek fogtak fel. *1526 óta újból itt van a független magyar állam. Szörszálhasogatás volna most a függetlenség különböző fokairól vitát kezdeni s csak azért említem fel ezt a lehetséges közbevetést, mert már látok véleményeket, melyek a magyarság létének biztosítékát üdvözlötték a (a monar-*

chia keretein belüli) nagyhatalmi állás másodrendű függetlenségében. Mindegy akár jó volt, akár rossz a Monarchia, a valóságot tagadni nem lehet. 1919-ben ismét megszületett a független Magyarország, önállóan rendezhette be életét, s ha külső szuverenitása csak 35 ezer bajonetten nyugodott is, *bent* azt tehetett, amit akart. De a korlátozott külügyi szuverenitás mégiscsak szuverenitás volt s ha bár ettől még nem lehetett több kenyeret adni az éhezőknek s a búza ára sem ugrott fel tőle, mégsem maradt nyom nélkül a magyar lélekre. Mohács óta először voltunk „szabadok” s a nagy világban *gyámkodás* nélkül, *mi magunk* dönthettük el mindennap, milyen utat választunk. Mindennap magunk mondhattuk ki saját megváltásunkat vagy halálos ítéletünket. S mi valóban úgy vetettük bele magunkat ebbe a csodába, ahogy kellett. Szemünk előtt a történelmi Magyarország képe volt s a veszteség elbirhatatlannak látszott. Először lázadtunk s az első hónapokban még fegyverrel akartunk visszacserezni mindent. Romantikus mozgalmak születtek itt is ott is. Aztán megkezdődött az eszmélés korszaka. Az egyik csoport a konszolidációt tartotta a legfontosabbnak, a másik a titkos választójogot, a harmadik az azonnali földreformot. Egymás torkának ugrottunk, a magyar parlamenti élet a liberális korszak „legszebb” napjaira emlékeztetett. Személyi vitáktól volt hangos a magyar globus, s mindent egyszerre s azonnal akartunk megoldani. Aki felüti az 1924—1935 körüli évek napilapjait és folyóiratait, (ha magától nem emlékezne) azonnal látja, hogy a mohóság jellemzi ezt a korszakot. Lázasan akartunk építeni és rombolni. Külföldi propagandánk is ilyen volt. Első alkalmunk volt, hogy magunkat, s *csak magunkat!* mutassuk meg.

Hamarosan azonban a természetes lelohadás tünetei mutatkoztak. Boldogult Teleki Pál mondotta egyszer e sorok írójának így valahogyan: „A mai (akkori) magyar élet áporodottsága egészen egyszerű okokkal magyarázható. A háború utáni nagy tűz *kénytelen* volt lelohadni. Először még *Területvédő* Ligának hívták a szervezetet, amely a nemzeti ellenállást társadalmi úton képviselte. Aztán külső nyomásra ennek meg kellett szünnie. A mozgalom csak *titokban* folyhatott tovább s idehaza megszületett a *revizionizmus*. Minek tagadjuk, ez az első állásponttal szemben már visszavonulást jelentett, hiszen veszített élességéből s más célt is hirdetett. Aztán ebben a malomban öröltünk, amíg csak meg nem szólaltak a *még halkabb kürtök* s ezek márcsak a *kisebbségvédelmet* hangoztatták. Ha már a területeket vissza nem is szerezhettük — mondták, mert annyira reménytelennek látták — mentsük meg magyar véreink szellemi integritását. Nincs borzalmasabb a lövészárokharcnál; magyarázta boldogult Teleki Pál — s mi húsz év alatt a lövészárók védelmére sülyedtünk le. Ez az állapot természetesen megfekszi az ember lelkét és gyomrát egyformán. Az akcióképtelenség megmérgezi az egész szervezetet. Nos, ez az akcióképtelenség, ez a lövészárókba szorítottság meghozta a maga „gyümölcseit”. Miközben állandóan a külső nagy nemzeti probléma megoldására gondoltunk s miközben tehetetlenül vergődünk, mert az utóállamok falai ércnél maradandóbbnak tünnek, nem tudunk vagy képtelenek voltunk hozzáfogni legalább nagy belső kérdések elintézéséhez.” Ezért egyesek kritizálhatnak elmúlt politikai rendszereket s politikai személyeket, de nem szabad elfelejteni, hogy maga a tragikus állapot járult hozzá legjobban a belső helyzetünk megkövesedéséhez. Nekünk mindig a *lél és nemlél* ügyében kell döntenünk s ehhez az állandó történelmi állapotunkhoz hozzájött a belső idegesség néhány éve. Az egyénnel is előfordul, hogy bármennyire is volna ideje egy munka elvégzésére, valamiféle izgalmi momentum megbénítja agyát és kezét.

Közben azonban a magyar *szellem* nem aludt. S ha sok téren tétlenek is voltunk s ha a lövészárokharc meg is merevített, újonnan megszerzett függetlenségünkben kezdtük felszámolni a multat s nekiláttunk a tisztázásnak. Ki merné tagadni, hogy Ady ezidő alatt vált közkincsé, hogy a fiatalság Szabó Dezsőt és Prohászktól igyekezett szintézisbehozni a maga lelkében, hogy nyolcvanpengős havi fizetésű tanárok vidéki városainkban és a falun az igazi magyar kultúra terjesztésébe

nem fáradtak bele. Ki merné tagadni Tamási és Nyirő, Kós Károly és Illyés Gyula nagy sikereit s ki állítaná, hogy Bartók és Kodály zenéjének nem sikerült áttörnie az ellenállást?! Hiszen még a katolikus egyházi énekeskönyvet is megreformálták s a Szent vagy Uram mindenütt szorítja ki a nem odaváló dallamokat. A magyar parasztságnak új mozgalmi támadtak. Mindenkinék, aki örül, hogy egyes írónk szinte kizárólag a magyar parasztság ügyeivel foglalkoznak, kötelessége örülni annak is, ha más előjelű, de öntudatosító mozgalmat is lát. (Mint amilyen pl. a KALOT tömegmozgalma.) Hiszen ők sem hazudják el az igazságot s éppen az „elkenés” megakadályozására születtek. A magyar nemzetfogalomról soha annyi könyvünk nem jelent meg, mint most, a magyarság lényegéről annyit nem vitáztunk mint ezekben az időkben. S mindenki aki elfogulatlanul és gyűlölködés nélkül akar ítélni, meg fogja látni, hogy egyes kivételektől eltekintve, születendőben van a nemzeti konszenzus, még pedig egy olyan, amilyent legjobbjaink kívántak. A tőkéletes állapotot nem fogjuk elérni soha, hiszen az élet küzdelem s nem szakíthatjuk ki magunkat a világból, melynek rezdülései vagy robbanásai ránk épp-úgy hatnak, mint a többiekre. De ne felejtse el senki, aki saját elvei gőzétől nem látja az igazságot, hogy a magyar élet megváltozott. S a lényeg ez: tudatosan, vagy félve s tudat alatt, mindenki érzi, mi a helyzet s hol az igazság s mi a magyar életcél. Még azok is, akik régebben védekeztek az „új időknek új dalai” ellen, ma már igen sokan ettől a szellemtől várják a megújulást. A magyar szellem legjobbjai, a hivatalos körök és a közönség között nincs már olyan nagy szakadék, mint volt az elő világháború előtt vagy alatt. Ismétlem: nem azt állítom, hogy megalkult a „Magyar Paradicsom” Kft. s mi vagyunk a világ csodaszigete s nem állítom azt sem, hogy harcnak ne volna értelme, de mi a legkülönbözőbb magyar folyóiratok és könyvek kórusából halljuk és érezzük a *magyar hangot*, mégpedig úgy, ahogyan azelőtt el sem lehetett volna képzelni.

Az új világháború azonban megint változtat a helyzeten. Lázasan készültünk elszakított területeink visszafogadására s nem egyszer hallottam a félelmet: micsoda veszély származhat abból, ha az elszakított kisebbségi magyarság „*túl korán*” talál visszakerülni, amikor mi anyarszágbeliek még nem készültünk fel. Ebben a félelemben bennefoglatott annak elismerése, hogy a nehezebb nyomás alatt élő s azonkívül szinte osztály nélküli társadalom lévén (legalábbis jobbjában) levetette magáról a nálunk még lobogó sallangokat. Ha túlzás is volt olyasmit állítani, hogy a kisebbségi magyarság visszatérése bármikor is „korai” lehetne, ez a félelem nem volt egészen az igazság hijával. A kisebbségi magyarság sok képviselőjénél, fiatalnál, öregnél nagyobb komolyságot és felelősségtudatot látunk, mint az itthoniaknál, mert számunkra nem volt probléma magyarnak lenni. De ez a megnagyobbodás, a trianoni béke részleges megszűnése felborította szépen kiagyalt szellemi terveinket is. Legfőképpen pedig érzelmi állapotunkon, hangulatunkon változtatott nagyot. Eddig *támadók* voltunk, akik az igazságtalanul megbántott jogos sértődöttségével követeltük a jóvátételt. Ma a még meglévő követeléseken túl már *építőknek* és *védőknek* kell lennünk. Nem vagyunk többé „kicsinyek”, akin mindenki rúghat egyet s nekünk csak az a jogunk, hogy tiltakozunk. Ma védekezünk és ütnünk kell. A *lövészárokharc megszűnt* s mi visszanyertük belső és külső akcióképességünket, úgy s abban a mértékben, ahogy azt a jelenlegi helyzet s mindenkori geográfiai helyzetünk meghatározzák. Hogy azonkívül új világháború is van: döntő tényező ugyan, *de más lapra tartozik e pillanatban*. A háború olyan elemi jelenség, mint a tűz vagy a víz. *Csak akkor látni a hatást, ha elvonult az ár*, vagy ha a tüzet elfojtották. *Ennek a háborúnak a hatását vizsgálódásainkba még nem illeszthetjük bele*. A tények, a mai tények számítanak s ezek azt mondják: Magyarországnak megnagyobbodott s teljesen maga dönt sorsa felett. Belső struktúrájában olyan változtatást végez, amilyent akar. *Egyébként pedig valamennyiünk alatt reng a föld*.

Mindaz, amit az elért nemzeti konszenzusról mondtam, a fentiek s a helyzet ellenére érvényben marad. Óriási előny ez sok európai nemzet fölött, mert ez a belső hang másutt nem mindenütt ilyen tisztá, ha erősebbnek is hallatszák. De milyen kár, hogy egyes jó magyar fők megragadnak a lövészárók harc „borulató“ légkörében. Még ma is azon a hangon harcolnak, mint régebben, amikor pártoktól megundorodva, irodalmi tolvajnyelven kellett, a jobbító eszméket kifejtteni! Ma már nincs ok arra, hogy ostyában adják be a közönségnek a keserű labdacsokat. De még tovább kell mennem: ma nincs mit keseregni a magyar sorson, mert először sok nemzetnek még sokkal rosszabb jutott, másodsor pedig, ami jelenlegi helyzetünkben rossz, azért *nem a különleges magyar sors*, hanem annak nagybetűvel írt Papája felelős. Mindig van értelme, ha egy nemzet a mélyrétegekből keres magának erőt s mégjobb, ha a nemzet minden egyes tagja olyan mélyen gondolkodik s olyan mély, hogy mélyebb már nem is lehet. De azt hiszem nem lehet helyes, ha mindig ugyanezt hangoztatjuk s a jelent, amely minden korban sanyarúbb a múlt vagy a jövő szépségeinél, a nyilvánvaló ellentétet agyonvágjuk. *Nincs nagyobb öröm és megelégedés, mint az emberekbe az építés örömét pláncolni* s ez pedig nem érhető el anélkül, hogy meglévő eredményekre ne mutassunk rá.

Az a nagy vita, amely most szántja éppen fel a magyar szellemi életet, kintől nézve azt mutatja, hogy — legalábbis a jószándékúak — rájöttek egy alapvető igazságra. A különböző táborok között a vita a magyar parasztságról folyik s azt hiszem, regényírók, publicisták, ilyen és olyan oldalon állók nem akarnak mást — mint a magvarság javát. Ebben is megvan a nemzeti konszenzus egy jele. Magától értetődően nem jámbor nénikék kívánságaira gondolok akkor, amikor a *javát kifejezést* használom, hanem olyan intézkedéseket, amelyek a magyar életet átalakítják. Amikor ezt a vitát, könyveket és cikkeket olvasom, különösképpen egy megnyilatkozás van előttem. *Illyés Gyula* munkái, verseitől a „Mint a darvakig“. Illyés — legalábbis azt vettem észre — nem vitatkozik. Hangja tisztá, autentikus és őszinte s ebből az állásfoglalásból, amelyet Illyés tár elénk, világosan látjuk mindazt, amit a többieknél csak homályosan vehetünk ki. Illyés Gyula az író nem dolgozik kevesebb művészi eszközzel, mint a világirodalom valamennyi írója, akiben megvolt az alkotás szikrája. Ezeket a művészi eszközöket pedig el kell sajátítani. (Nyilvánvaló, hogy csak olyasvalaki sajátíthatja el őket, akikben megvan az erre való képesség.) S ha végignézzünk a magyar és a világirodalmon, igen csekély az olyan kivétel, aki ne ismerte volna a magyar és az emberi szellem nagyjait. Mert bármilyen zseni valaki — ezeken csíholódik szelleme és stílusa is. Ennek ellenére azonban Illyés Gyula a politikus (a szó legrisztább értelmében), a magyar parasztság ügyének szószólója. Ő ismeri a magyar és az emberi szellem nagyjait, de sem azt nem mondja: „Hagyjátok ott faluitokat ezért“, sem azt nem követeli, hogy a parasztság fordítson hátat mindannak, amit az emberi és a magyar szellem kitermelt. Az egyetlen lehetséges álláspontot vallja: *a mai paraszt létforma meghaladott és káros, de ugyanígy a mai városi is*. A magyar parasztságnak el kell érnie a falun azt az életszínvonalat, amely megadja a lehetőséget a további szellemi fejlődéshez és — a további szellemi alkotáshoz. Illyés Gyulanál ez világos, mert bár sokszor irodalmi eszközökkel mondja el politikai véleményét, a dolgokat *nem keveri össze*. Nos éppen a dolgoknak és fogalmaknak ez az összekeverése adott és ad a legtöbb félreértésre okot. Olvasom Németh László egyik utóbbi cikkét, magyarozatát a *metymagyarságról*. Összevetem ezt a cikket s a „Kisebbségben“ óta ezzel a témával foglalkozó összes cikkeket. Németh László azt mondja, hogy a legnagyobb forradalmat benne *Ady, Sophokles és Proust* csinálták s ennek nyomán szól egy mély magyar székesegyházról. De milyen furcsa: sokan, akik Németh híveinek és követőinek látszanak, nem is akarnak hallani egy ilyen mély magyar székesegyházról. Magyarán: nem éreznek s nem látnak a történelmen keresztül is s nem tartják értéknek a magyar és emberi szellem sok olyan nagyságát, termékét, amit maguk

a Németh László által mélymagyaroknak jelzett magyarok annak tartot-
tak. *Habent sua fata libelli*. Különösen a politikai célzattal, szépirodalmi-
érzelmi köntösben prezentált művekre áll ez. Sokan, akik „Németh
László követők“ nem ismerik Sophoklesnek és Proustnak a nevét sem s
fogadok, hogy nem olvasták a *teljes Adyt*. Az írás felelősség s ezt Németh
hangoztatja leginkább. Vajjon elgondolta-e, hogy milyen hatása lehet egy
olyan többször ismételt tételnek, hogy Petőfi asszimiláns? Ma már nem-
csak az írásudók olvasnak, akik ezt a mondatot megértik, hanem mások
is, mégpedig sokan... Hangulati és konkrét politikai elemek össze-
keverése nem válhat senkinek se javára. Szabó Dezső, aki a legnagyobb
hatással volt e korszak fiataljainak életére, ezzel kapcsolatban körülbelül
azon a nézeten van, hogy az asszimiláns (a friss, első generációbeli) akkor
lehet tökéletesen magyarrá, ha szerényen a közösség érdekei után halad.
Megtagadnánk az egész magyar történelmet, ha ezt a lehetőséget kizár-
nánk. Petőfi azonban több szempontból nem „asszimiláns“. Többek kö-
zött azért is, mert zseni volt. De nem az asszimiláció és határkérdései
érdekelnek s nem arról írok, hanem arról, hogy *habent sua fata libelli*.
Németh László egyik utóbbi cikkéből azt látom, hogy amolyan *Zauber-
lehrling* szerepben érzi most magát. S az ő esetében valamiképpen így is
van. Persze a dolgok elmérgesedéséhez hozzájárult az is, hogy *vala-
mennyi oldalon a kritika nem a művet, hanem az embert nézi*. Ebben
azonban maga Németh is hibás, mert a személyre menős kritikát igen
szerette művelni. Ez a módszer is a fogalmak összezavarásához vezet.
Nem hiszem, hogy ki akarná rekeszteni Széchenyit a magyarságból, de
már látok egyeseket, akik nem a régi Kossuth-Széchenyi ellentét alapján,
hanem azért, mert *gróf*: eltessékelték maguktól a róla tanultakat. Mások
viszont azt mondják, hogy a nagy nyomorban felnőtt cselédfiú és a kas-
télyban ápoltt grófgyerek jobban megértik egymást, mint a városi, tehát:
vesszen a városi. Pázmány szép ugyan, mert harcolni is tud mint a pó-
gány, de — (hallottam már!) — Zrínyi asszimiláns s túl heves... Hova
vezet mindez s honnan ered? Kétségbe kell rajta esni?

E „hibáknak“ két gyökerét látom. Az egyik ez: az igazi magyar ér-
tékekért, a szociálisabb Magyarorszáért, az igazi magyar irodalomért
harcolók egyrésze szélmalomharcot folytat, nem veszi észre, hogy hol s
miben van már meg az említett magyar konszenzus. Fegyverei élesek,
hozzászokott forgatásukhoz s nem látja, hogy sok tekintetben *holt ellen-
ség* ellen harcol. De tovább megyek: ez a harc, melynek végén ott van
a lényeg „törődjete a magyar parasztsággal“, mert ő az egyetlen ment-
sége fajunknak, csak akkor lehet eredményes s csak akkor érdemes érte
meg is halni, ha a magyarságot, *mint egészet nézi s* ezt soha el nem
felejtí. Aminthogy nem lehet cél egy külön grófi, bárói, méltóságos, nagy-
ságos Magyarorszáért verekedni, mindazok, akik elvetik a fentieket, ne
akarjanak csak paraszt Magyarországot. Aki magyar sorskérdésekhez szól
hozzá, legyen osztálytalan. Találkoztam olasz „paraszttal“, mégpedig pász-
torral is, aki könyv nélkül tudta Tassót. S ez nem volt sem diszpéldány.
sem kivétel. Ismerek délfranciát, hamburgit, piemontit, különböző poli-
tikai felfogású embereket, természettudományosokat és pénzügyi jogász-
okat, de az ateista sem mondta nekem, hogy Dante „katolikus“ és a négy
háborúban résztvevett aranyérmes rohamosztagvezető nem tiltakozott az
olasz iskolarendeletek ellen, amelyeknek alapja a humanizmus. Ezek
ugyanis nem tévesztik össze a fogalmakat. Azért, mert a párisi „*Emberi
Jogok Légiója*“ magyarellenes alakulat volt, nem szükséges azt hinni,
hogy a humanisztikus műveltség, minden műveltség alapja és gyökere:
azonos ezzel... Lehet azonban, hogy valaki azt hiszi, a magyarság még
ma is rendelkezik annyi Ázsiából hozott külön erővel, hogy az évezredek
latin-görög műveltséget egyszerűen csak lerázza s felépit egy egyenran-
gúan újat. Hiszen nemcsak latin-görög, tehát földközi tengeri kultúra és
civilizáció volt e világban, hanem kínai, indiai, azték, inka is, és így tovább.
Aki ezt akarja — ám legyen. Ezen a ponton a vita megszűnik. Én csak
felvettem ezt a lehetőséget is, mert sokan nem gondolják végig elvei-
ket, holott csak így látnák merre mennek, ha nem is akarják.

Hát akkor mit akarnak? Megmondom: Szabad Magyarországot és sza-

had magyarságot. Az embertől emberhez vezető út megrövidítését, várost s emberileg élő városit. Az arisztokratát sem akarják agyonütni, tehát keresnek itt is megoldást. Világos: emberi életet kell biztosítani nekik is, hiszen különállásuk éppen olyan félszeg dolog, mint a parasztság elmaradott szociális viszonyai. Mindezt e sorok írója is akarja. Csak egyet nem. Nem akarom a cipőmet lakatossal megcsináltatni és semmi körülmények között nem vállalkozom Kant filozófiájának bírálataira és egy villanymozdony megkonstruálására. Egyszerűen azért, mert a lakatos nem suszter, én pedig nem vagyok mérnök, de Kantot sem ismerem annyira, hogy *bírdaltot* mondjak róla. Nos: a magyar paraszt melletti *kiállítás* még nem lehet jogcím az összes sorskérdésekben való kizárólagos ítélkezésre... Azért, mert a magyar parasztság nem olvas Babits Mihály verseket, nem jelenti, hogy Babits nem volt érték s azt sem jelenti, hogy azt a magyar parasztság meg ne értené. Láttam már magyar falut, ahol az összejövetelen Széchenyiről, Reymontról és Paul Claudelről vitatkoztak, azaz azokat a könyveket *beszélték* meg, amelyeket tőlük olvastak. Azt hiszem, igen sok jóhiszemű ember „eltéveszti a házzszámot“ s azt hiszi, hogy a magyar parasztság érdekei mellett legjobban úgy állhat ki, ha kizárólag paraszti problémákkal foglalkozó könyvet olvas vagy propagál. Hiszik ezt azért is, mert az elmúlt évtizedekben valóban nagy volt a szakadék a magyar irodalom egyes alkotásai és a magyar nép széles rétegeinek ízlése között. Sem könyvet, sem újságot szívesen nem olvastak. De nem helyesebb-e, ha a magyar parasztság kettős módon, kétféleképpen egyszerre lép be a magyar sorsközösségbe: úgy, hogy magáévá tesz bizonyos elengedhetetlen szempontokat (elsősorban a történelmi gondolkodást) s úgy, ha az eddigi vezető rétegek természetesen veszik a fel-frissülést a parasztságból s mindent megtesznek ennek szociális aprópénzre váltására is. Ha az utóbbiak túlságosan rövidlátók, akkor megvan a veszélye annak, hogy akár fizikai, akár szellemi erőszakos lépések következhetnek be. Ezt pedig el kell kerülni. Erőszakos lépést látok abban, ha kizárólagosságot akarnak egy iránynak. Szeretem s nagyratartom Sinkát, Asztalos Istvánt, stb., akinek „Új Esztendő“ című könyve valóságos kis remekmű, de nem akarom elhinni, hogy mások, akik nem állnak ebben a körben, ne akarnák szociális vonalon ugyanazt, amit ők. Miért ne szerethetnék ezért Caróssát és Knut Hamsunt, Tersánszky Józsi Jenőt, vagy másokat?

Az író lehet támadni, ha 1. rosszat írt s ha tehetségtelen; 2. ha erkölcsi felfogása nem tetszik nekünk, elismerve tehetségét; 3. ha nyíltan vagy burkoltan *állam- és nemzetellenes*. Tartuk szem előtt ezeket a szempontokat s igazságos és egészséges lesz ítéletünk. Ha tévedünk, nem baj, hiszen emberek vagyunk s a vitából eredmény származik. De ne nevezzük nemzetellenesnek még burkoltan se azt, aki nem *a mi ízlésünket* követi. Ezen már mindenütt túlvannak. Angliában éppúgy, mint Németországban és Olaszországban. Válasszuk ketté az író nézetét és írói értékét. S lehet, hogy nem is politikai nézet, amit mi annak gondolunk. Nem tud mindenki minden témához hozzászólni. Milyen megrendítőn írja Illyés Gyula a „Mint a darvakban“: hogyan erőlködött, hogy az akkor divatos parasztfábrázolást tegye magáévá, de nem ment, mert *mást* látott maga körül. De azért nem kevésbé ébresztő Illyés, mint Móricz Zsigmond. Hiszen végeredményben attól függ minden, vajjon érzi-e az író a felelősséget, mellyel az egész nemzetének, tartozik s nem hazudik-e pénz, siker, kitüntetés, előny kedvéért? Ha őszinte s igaz s amellet tehetséges, akkor minden sora használni fog, hiszen felelősséggel, szeretetből írta le, amit szíve s lelke kényszere folytán le kellett írnia.

Egymásután sok cikket olvastam ebben a ma már idültnek látszó vitában. Igen sok cikket nem helyeslek. Nem az elvi kérdésekről szölok ezúttal, hanem a *hangról*. Vagy azon az állásponton van valaki, hogy az ellenvélemény képviselőit meggyőzni lehetetlen s cikke csak szelleme csillogtatására vagy odamondogató stílusgyakorlatára való. Vagy pedig felelősséggel érzi feladatát s akkor az ellenvélemény íróját s a közönséget is igyekezzék meggyőzni. Használhatja a gúnyt is mint fegyvert: de maradjon mindig objektív és személytelen. A népiek oldalán sem nagyon

tartották be e szempontokat, aki azonban jobbat akar, az ne essen az ellenfél hibájába, mert ez aztán tökéletesen összegubancolja a fonalakat. Aztán pedig: *nevezzük mindig nevén a gyermeket*. Ha támadunk, ne írjunk általános irányú cikket, hanem írjuk meg milyen mű és milyen irány ellen szól. Szkeptikusoknak és cinikusoknak persze ez nem való. Azok nem javítás, hanem a szellemeskedés kedvéért írnak csak. A népi írók is higgyék el viszont, hogy nem minden könnyebb fajsúlyú könyv árt az ügynek, hiszen az ember el sem bírja az állandó komor feszültséget. Megértés és egy kis szeretet kell mindennek belátásához. Nem voltam sohasem fatalista s így most sem bízom az időre, hogy „az ellentéteket feloldja”. Van egymás felé vezető út, csak legyen jószándék és egy kis alázat. Senki életében nem emelhet szobrot — önmagának. Lehet valaki politikai apostol s elvakult s ugyanakkor pocsek író. De a politikai apostol s az író is akkor igazán ember, ha nem a ki vagyok, mi vagyok, csak én vagyok a császár — felkiáltással jön közénk, hanem a közösség szolgálatának alázatával... Elnézem a magyar irodalom új neveit a harmincévesektől az ötvenig. Mindenkinék megvan már a közönsége s nem panaszkodhat, hogy idegenek veszik el a tért előle. Ha van itt még egy kettő: konkurenciája nem komoly... De most aztán egyikük se essen bele az előző korszak hibájába s ne követeljen kizárólagosságot — a szabadság nevében.

Egyébként pedig: ne magunknak és ne ellenfeleknek, ne írói klikkeknek, hanem a közönségnek írjunk. Eddig még minden nagy író eljutott a közönségig. Még akkor is, ha a közönség általános felfogása ellen írt valaki. Sőt talán éppen akkor. A fontos csak az, hogy az író helyesen lássa a társadalmat, helyesen lássa a tényeket s könyve a politikai nézetén túl is szépirodalmi legyen...

Magyar figyelő

TÜZ TAMÁS:

VERSEK

EGYSZERŰ VAGYAKOZÁS*

Jobb volna írni lassú gyertya mellett
 vagy künn a hegyben, hulló lomb alatt,
 hol száll a szélben surranó lehellet,
 kakuk-lú, pitypang és a füрге felleg,
 mindig iramló, mindig egy alak,
 hol lenn a lankán víg bocik legelnek,
 anyjuddal tán, ki már háromszor ellett,
 mindig vidám és borzas borjakat,
 jobb volna írni vaskos tölgyfa mellett,
 hol mint a makk,

megérett már a csönd s a fűre omlott,
 hol a magány kék füstként lengedez
 s tompán kigyúl az ágostyáni dombok
 zöld tomporán s végigvonul kibontott
 övvel, zordan, akár egy szerzetes,
 a vén idő, susognak lenn a csontok
 s ruhátlanul királyok és bolondok
 lebegnek el s mormolják: „...ez, meg ez...”,
 hol ódon képre hajlanak aombok
 s elrévedez

alattuk, őrizvén a lomha nyáját,
 Szent Vendel is, körötte görbe kos,
 tinó, tehén harapdálja a tájat,

* A költő most megjelent Két tenger közt című kötetéből.

zöld messzeségbe illan ember, állat,
míg csöndesen a rét fűvén tapos,
hol halk színekkel festené a vásznat
Lukács, a festő, barnával a fákat,
kékkel a kék eget s az illatos
mezőre vigan festené a nyáját
hol csillagos

estéken csak a régi lámpa égne
s gyujtatlanul és illetetlenül,
mint végtelen tűz, hömpölyögne égve
a csillagár a sötétlila égre,
jobb volna írni lassan, egyedül,
fölnézni csöndben a Göncölszekérre,
hol habléány ül gyöngyszínű fehérbe
s kék csillagok gurulnak kerekül,
partalan számok dallama zenélne
langy elemül

keveredve az angyalok karába,
hol Ráfael vezetne lassudan,
világtalant, a mennybolt kék tavára,
hol angyalok suhognak és a pára
mint őselem alattuk elsuhan,
vas, kő, hegyek s a csillagok karáma
alámerül, mint távolodó gálya,
hol új tenger lobog s miként a hattyúdal,
a véges égnek halkuló határa
alázuhan.

REGGEL FELE

Futó patakokat,
gyémánt havasokat
lenget az álom előttem,
síppal, hegedűvel
lassan szenderül el
szívem a hajnali csöndben.

Bujj el, ne furulyázz,
szellő ne citerázz
ülj meg a rózsalevélen,
lassan permetezik,
harmat ereszkedik
reggel a fákon elérem.

Meggy szín topánkában
bíbor rokolyában
libben a hajnal a kertbe,
lányok lopakodnak
frissen mosakodnak,
zörren a kútnak a vedre.

Csobban, csurog a lé,
lágyan zümmög a méh
harsog a pásztor a kürttel,
hagyd a patakokat,
gyémánt havasokat
csalfa az álom is: küldd el!

E L V E K É S M Ű V E K

NEERGAARD: A 20. SZÁZAD FELADATA. (*Antiqua.*) Az általánosságok varázsként hatnak a dilettánsokra. Az egyes tudományágak eredményeit szorgosan egybe-összevük, fűzik, látszólag hasznos, szintetikus munkát végezve, végül is eredménytelenségük meggyőző, hogy a nagy feladat vállalása mögött nem egyéb rejlik, mint az általánosságok szeretete. Az atomfizika eddigi kísérleteiből könnyebbnek tűnik föl egy új világméretet kialakítani, mint a quantumelmélet még további problémáit megoldani. Nem a szaktudományok mellett, hanem a dilettáns szintetizmus ellen beszélünk. Persze, ezeknek a könyveknek is megvan relatív értékük. Ha egy időben még nem vált tudatosná, hogy a szellemi megújulás a sorozatos társadalmi megújulásból, és a filozófiai gondolkodás forrongásából indul ki; a helyes szempont még meg nem találtatott; az ütköző érdekek ellenállása parancsoló, és a problémák őszinte beállítása e parancs ellen lenne; akkor ezek a könyvek, mint torz, de jószándékú törekvések, történelmi jelentőséget nyernek. Napjainkban sűrűn jelennek meg ilyenek és Neergaard az érdekesebbek közül való.

Tudományos megalapozottsága — az orvostudományt kivéve, — hiányos; ezt maga is bevallja. Következtetéseinek végső hibája mégsem ebben, hanem a tudományok területeinek arányban nem tartásában rejlik. Bármilyen fontos felfedezésekig jutott a modern biológia és magasabb orvostudomány a Neergaard által is ismertetett „alakelmélet”-ben, eredményeit elsősorban a maga területén köteles kipróbálni és alkalmazni; elképzelhetetlen ugyanis, hogy elméletével döntő eredményt érjen el egy magasabb síkon — a társadalmi — mely bár a biológiai épül fel, de ugyanakkor a pusztán biológiaiából még nem következő többlettel, a társadalmi tudattal, a szellemmel rendelkezik. Egyébként Neergaard gondolkodási formáiból is ez következne, — melyet ő a modern

fizikai gondolkodásból von el, — ha minden relációt világosan látna, merne következetes lenni akkor is, ha ez őt magát is meglepő őszinteségre és az általánosságoktól való eltávolodásra készítené. Könyvének befejező része jól mutatja, hogy a válságot ő sem az európai szellemben, hanem erősebben az intézményekben, az egyensúlyt már régen megdőntő érdekek szövevényeiben látja gyökerezni. Egy, a svájci szövetségrendszerhez hasonló európai szövételkezés lehet, hogy idővel kialakul, de ennek útja éppoly kevésbé fog hasonlítani a Neergaard vázolta úthoz, (a jóakarát, őszinteség helyreállása és az egyensúly ellenes érdekek szerény visszavonulása), mint kialakult képe az alakelméletéhez. Az alakelmélet, — amennyiben tényleg igazolják a modern biológiai kísérletek, — elv és egyben ideál a kialakuló új társadalmakban és ugyanakkor nem az. Oka a társadalom kettőssége: feltétlenül organizmus és több annál, ami a biológia nyelvén már ki nem fejezhető: társadalom.

A modern fizikai gondolkodás mélyén az a felfedezés áll, hogy az atomvizsgálatok során a demokritosi atom és anyagelmélet érvénytelenné vált. Ezzel az euklideszi — és kantii — térfelfogás, a mechanisztikus — newtoni — távolbáhatás is érvénytelenné lett. A quantumelmélet és a relativitás elmélete fejezte ki tökéletesebben azt a szerkezetet, melyre a jelenleg-világ felépül. Ez a szerkezet pedig abban különbözik a mechanisztikustól, hogy lehetetlenné teszi a tér, idő és az idő tér nélkül való elképzelését. A valóság szerkezetében a tér és az idő egyenlő értékű és egyforma fontosságú faktor. Az atomfizika kétségessé tette az anyag létezését, — legalább is mechanisztikus értelmezésében, — viszont a realitás alapját a „hatás”-ban, azaz a történésben találja meg. E fölfogás szerint, — most már filozófiai értelemben, — a dolgoknak csak annyiban van realitásuk, amennyiben hatásos és ellenhatások viszonyaiban állnak.

Neergaard ezt a tér-idő szemléletet jelentőségben a kopernikusi világmép kialakulása mellé helyezi, és a 20. század feladatának lényegét látja benne.

A hatás-ellenhatás a történes magja. Lényegében a hegeli dialektika ez, az állításban és tagadásban tovagördülő dialektikus mozgás, melyet a modern fizika eredményei igazolni látszanak. De ahogy Neergaard nem veszi észre, hova jutott a tudományok újabb eredményeinek szövögetésében, épügy nem következetes a gondolkozási forma végigvezetésében a társadalom síkján. Említettük már, hogy gondolkodása bezárul a biológia területén.

Ezért a tér-idő szemlélet olyan feladat elé állítja az értékek világában, melyet csak sorozatos önellenmondással képes megoldani. Állandóan érzi, hogy a végig nem gondolt dialektika relativizmusba kergeti, melyet időnkint el is ismer, még a vallás kérdéseiben is, (kísérletet tesz, hogy a dogmákat a tér-idő szerkezetbe átvigye), szellemi magatartása azonban az elfogadott fehér kultúra értékeinek örökérvényűségét sugallja.

A társadalmi rend és intézmények tér-idős képét megvizsgálni Neergaard nem tekintette feladatának. E kérdésben szerényen orvosnak vallja magát; a szövetségrendszer felvázolásában kevésbé dialektikus patriotának.

Könyve mindenestre korkép (és ezáltal jelentős) gondolkodásunk szükségszerű zavarodottságáról mindazon kérdésekben, melyek a jelenlegi formák keretében meg nem oldhatók.

Hegedűs Zoltán

SZABÓ PÁL: LAKODALOM-KE-RESZTELŐ. (Turul-kiadás, 1942.) Szabó Pál tervezett regénytrilógiájában a legkisebb társadalmi közösség, a falusi parasztszalád történetét igyekszik megírni. Az eddig megjelent két kötet máris több szempontból figyelemreméltó eredményeket hozott. Szabó Pálnak sikerült a tiszta epikumnál megmaradni: az első részben megmozgatja az egész falut, a falusi magyarság életösztone felvonul valamenynyire változtatával; a másodikban az egymásmellé rendelt emberpár sor-

sa az epikum biztos medrében halad előre. A paraszti életösztönök, vágyak rajzában Szabó Pál seholsem ragadtatja magát el a szélsőség csábító áradata által, hanem vigyázó szemét mindig azon a fiatal emberpáron nyugtatja, akiket az élet szava és a lélek parancsa minden nemtelen, elemezhetetlen, ellentétes szándék ellenére egymáshoz rendelt. A trilógia egyik már méltányolható erénye, hogy az események rajzában ismétlődések, kitérések, sablonok nincsenek: minden fejlemény egy előzőből származik, a regénytéma lépcsőzetesen halad felfelé, az igazi költészet világa felé, melyben megszépülten és megtisztultan állnak elénk az emberi szándékok indítékai. A két regény nyelvezete szándékosan egyszerű-, közvetlen-, igénytelen-voltánál fogva kifejező. Szabó Pál előző műveinek nyelvezetét olykor kifogásolhattuk, mostanra modorosságát levetkőzve, jó hatást ép azzal ér el, hogy lemond minden külső díszítésről, nyelvi cicomáról, mondat-szerkesztési eredetieskedésekről, egyénieskedő szóhasználatokról: a magyar nép egyszerű, közlő nyelve művészi elemeket rejt magában, ezekből a rejtőzködő elemekből hozott sokat most felszínre Szabó Pál. A trilógia befejező kötetét fokozódó érdeklődéssel várjuk, abban bizonyára Szabó Pál írói erényei olyan mértékben fognak nemesedni, eszközei csiszolódni, aminek fokára az első és második rész emelkedése mutatott. Ha várakozásunkban nem csalatkozunk, elmondhatjuk majd, hogy Szabó Pál trilógiájában maradéktalanul és művészi rangon fejeződik ki e magyar parasztság epikai világa, megnyilatkozik benne parasztságunk egész szellemisége. Szabó Pálon múlik, hogy ezt a kívánalmat mennyire elégíti ki a zárókötettel.

Paku Imre

A. HUXLEY: A SZERELEM ÚTJAI. (Franklin-kiadás.) Olyan író könyvének olvasásához, akit valamilyen formában már ismerünk, bizonyos előre felvett lelki magatartással és elfogultsággal fogunk, — szinte beállítjuk magunkat az író hullámhosszára. De tegyük fel, hogy a szerény olvasó, aki szereti a „szabályos“, klasszikus értelem-

ben epikus regényeket, úgy veszi kézbe Huxley kezdőkori regényét, hogy még semmit sem olvasott ettől a vitamozdító írótól, nincsenek róla irodalomtörténeti ismeretei, s Szerb Antal vagy Cs. Szabó tanulmányát sem olvasta róla. Mit kap ebben a regényben?

Az első kötet első felében szerencsésen megismerkedik a regény főbb szereplőivel, egyetlen este ketében, amelyet e nagyvilági hősök a férfiakra és nagy élményekre éhes, módfelett sznob úrnő, Mrs. Aldwinkle olaszországi kastélyában beszélgetnek végig. Ezek a hősök ugyanis úgyszólván semmi mást sem csinálnak, csak beszélgetnek és vitatkoznak: a szalonban, az erkélyen, a vacsoránál, csillagfénynél és poharazgatás közben, éjjel és nappal. A feszülten intellektuális légkörben csillogó mondások és meggyőző axiómák szállonganak, szellemes röppentyűk röppennek, sokszor tetszetős paradoxonok pukkannak. Az eredmény: az olvasó megtudja, hogy az alakok *hogyan gondolkoznak*, de nem tudja meg azt, hogy *milyenek* valójában.

A kötet második felében egy újonnan felbukkanó szereplő, Mr. Chelifer írja le, úgy is, mint író, találkozását a tengerparton Mrs. Aldwinkle-vel és társaságával, hosszú monológ formájában, amelyben némi cselekmény és a naplóíró multjából szeszélyesen összeválogatott életrészletek úszkálnak a gondolatok tengerén.

A második kötetben végre kialakulnak a szerelmespárok, akik a „szerelem útjait“ vannak hivatva ábrázolni. Tanúi leszünk az öregező Mrs. Aldwinkle kétségbeesett és enyhén nevetséges szerelmének a jéghidegen maradó Mr. Chelifer iránt, Mr. Calamy, a gazdag világi és Marie Thriplow, a szerepjátékoszó írónő szerelmének — miközben a férfi minden csóknál és szerelmi vallomásnál azon tűnődik, miért műveli ezeket az ostobaságokat, — továbbá az ezüsthajú Mr. Cardan, a szellemes raisonneur és életfilozófus kényszeredett kapcsolatának a kelekótya Grace Elver-rel, akit mindamellett hajlandó feleségül venni a pénzért. Egyedül Lord Hovenden és Irene Aldwinkle furcsán kettős egyéniségű fiatal sze-

relmespárja hoz némi frissiséget a regénybe, — már ami a „szerelem útjait“ illeti.

A kifejtet: Mr. Chelifer megszőkik Mrs. Aldwinkle közeléből, Mr. Calamy a hegyekbe vonul, hogy zavartalanul elmélkedjék tovább, a magáramaradt Marie Thriplow a misztikus hangnembe csap át, Grace Elver pedig meghal halmérgezésben, úgy hogy Mr. Cardin kénytelen továbbra is ragaszkodni Mrs. Aldwinkle potyaebédjeihez. Csak Irene és Lord Hovenden ügye biztat házassággal.

Szóval — valljuk meg — az előítéletnélküli olvasónak egyáltalában nem tetszik a regény, sőt idegesíti, mint általában a terjengős angol és amerikai regények legtöbbje.

Mi azonban sznobok vagyunk, félünk a józan közepszerűség látogatától, amely a nyárspolgár értelenségével idegenkedik a merész zsenialitástól és a szokatlantól, s így ingyen értkeljük a regény értékeit és az író lángeszét. Élvezük szellemességét, tündöklő intelligenciáját, amely hol egyik, hol másik alakjának ajkáról sziporkázik, — még akkor is, ha a szellemesség, a ragyogó okosság, amely jóízűen megfűszerezi a regényt, bizonyos mértéken túl elrontja az ember szája ízét, mint a túlsózott étel. Nem kerülük ki figyelmünket a regény könnyedén odavetett hajszálpontos pszichológiai finomságai sem — az író szinte játékosan büvészkedik sokoldalú erejével, írói izmait mutogatja, mintha csak azt kívánná bizonyítani, hogy így is tudna, ha akarna, — érdekesnek találjuk megfigyelni e fiatalkori regényben Huxley későbbi nagy regényeinek egy-egy vonását: az intellektuális elemek fölüyes túlsúlyát, a személyiség változtatását Marie Thriplow-ban, a forma merész töréseit, az író csirázó moralizáló hajlamát az egész regénybeli társaság megítélésében, — és szívesen fedezzük föl Huxley Itália tájélményeit.

Észrevesszük az író szándékai között a sznobság, a „fennkölt“ szellemi társalgások kigúnyolását is, noha alakjai tulajdonképpen a saját legyőzhetetlen szellemiségéből táplálkoznak. Ezek az alakok mind folyékonyan és habozás nélkül nyilatkoznak a világ, az élet és ön-

maguk bármely problémájáról; rendkívül rendezett és pontosan megfogalmazott véleményük van mindenről. Beszélgetésük, ez a társasági magaskola is egyike azoknak a „szobasportoknak“, amelyekről Mr. Cardan beszél a regényben. De a szerelemhez mindannyian túl okosak és túl józanok. Mr. Calamy például bonyolult filozófiai problémákról értekezik Marie Thriplownak, éjjeli sötétben, két szerelmeskedés között. Szerelmük valóban nem szenvedély, — hacsak Mrs. Aldwinkle bús lobogása nem az, de Huxley éppen őt teszi nevetségessé.

Nem, ez az író ugyancsak nem dédelgeti alakjait. Nem a teremtmő író rejtett érzelmi kapcsolata fűzi teremtményeihez, hanem egyszerűen szüksége van figurájukra, hogy szócsövei legyenek. Egyenként is kigúnyolja nevetségos gyöngéiket, de együttvéve is társadalmi parazitáknak érezteti őket. S maguk a szereplők is únják ezeket a magasröptű eszmecseréket — hiszen a végén éppenséggel ez elől menekülnek el különböző formában. — mégis belesodrónak minden lehető alkalommal, Nem bírnak az intelligenciájukkal, a szellemi terhükkel, mint ahogy az író sem tudja megtagadni ragyogó szellemét.

Huxley regénye is megerősít abban az észrevételben, hogy az újabb angolszász regény mindig is kissé értelmi konstrukció. Ebben különbözik a francia regénytől, amely elsősorban a jólfejtett érzelmek hullámszásából születik, és a lélek szenvedélyeinek viharait szólatatja meg.

Makay Gusztáv

HANKISS JÁNOS: IRODALOM-SZEMLELET, BPEST, 1941. — Különböző időben, különböző problémákról írt tanulmányait gyűjtötte össze e kötetben a szerző. Az élükre írt cím kifejező; világos képét adja irodalomszemléletének. — A XIX. század második felében az irodalmi ízlés változásai megdöntötték, a régi, a klasszikus poétika és esztétika egyetemes érvényét. Nyilvánvalóvá lett, hogy azok nem egyetemes költészeti kategóriák: a klasszikus költészetre érvényesek, a többire kevésbé; s ha mégis alkalmazzák

rájuk, megsínylik. A régi már hitelét veszítette, de az új még nem tudott megnyugtató alakot ölteni. Hankiss kísérletet tesz egy olyan szemlélet elvi alapjainak lerakására, mellyel hidat lehet építeni „értékes“ és „érdekes“, klasszikus és nem-klasszikus költészet között. Szemléletének alapja, hogy az író menekülni akar a közönséges világból, beleélni magát egy másikba, egy csodás, szép, magasabbrendű világba. S erre a léttágtás egyetemes emberi ösztöne hajtja. Ez ösztön él a közönségben is, s az író segíti, hogy az irányú szükségleteit kielégíthesse. Az irodalomnak ez a szükséglet-kielégítés az alapja, célja, rendeltetése, sőt — értéke. Az alacsonyabb műveltségű közönség szükségleteit az alacsonyabb, a magasabbét a magasabb színvonalú irodalom elégíti ki. A klasszikus ízlésűt a klasszikus, a nem klasszikus ízlésűt a nem-klasszikus irodalom. Értéken aluli irodalom nincsen, csak az értéklépcső alacsonyabb fokain álló. Kizárni ezt már csak azért sem szabad az irodalomból, mert ez előkészíti az olvasót a magasabb irodalomra. Nincs is érték-ellenes irodalom, mert az érték nem kívül áll az irodalmon, melyhez járulhat is, meg nem is, hanem benne van. Az irodalmi művek értéke dinamikus: egyszer több, másszor kevesebb, aszerint, hogy mennyire tudja kielégíteni a szükségleteket.

Ez irodalomszemléletnek megvan az a kétségtelen érdeme, hogy azt az írt, amely egyrészt az „értékes“ másrészt az „érdekes“ másrészt a klasszikus és nem-klasszikus irodalmat egymástól elválasztja, áthidalni törekszik. Érdeme az is, hogy ugyanakkor, amikor tágtja az irodalom határait, nem tagadja meg az addig is bennlévő értéket — mint az ilyen esetekben szokori — sőt, az igazán klasszikusokat, egy Goethe-t, Aranyt, a csúcsra helyezi. — De vannak nehézségeink is. Aligha hihető, hogy a közönséget az olyan regény, amely revolverdörrenéssel kezdődik s egvörös vagy másfélórás megfeszítő izgalom után végül is happy end-ben végződik, nevelje s előkészítse olyan regényre, amely 2—3 lapnyi leírásokat s hosszadalmasabb lélekelemzést s csendesebb levegőjű inter-

mezzókat is tartalmaz. — Az, hogy az irodalmi érték dinamikus, nem értékelméleti relativizmus? Jött már és jöhet még olyan lelki, szellemi, izlés-áramlat, melynek szükségleteit a szerző is csúcsra helyezte Arany János nem elégti ki, sőt nem bír mondanivalóval számára. Értéke tehát csaknem a zérótól a végtelenig emelkedhetik és fordítva. Nem tisztázza a szemlélet az irodalom és erkölcs összefüggését sem — bár a szerző úgy véli. Az ember irodalmi szükséglete volt és lehet olyan, amely más értékterületekkel, így az erkölcsével is, összeittközésbe jut. Ami itt szükséglet, egy tisztább és érzékenyebb erkölcsi közönség szemében már nem az. Tehát nem is érték!? A dinamikus érték-szemlélet meg tudja oldani az itt jelentkező problémát, de — láttuk — az relativizmus.

Szemponjtjai (dinamizmus, csoda, hangulat, milió), melvekkel bejárja az irodalom és irodalomtudomány egész területét, mutatják a szerző szemléletének gyakorlati fogásait. E szempontok a magyar irodalomtudományban még alkalmazatlanok s így felvetésük szintén hasznos. De kívánatos lenne, az egyes szempontok egy egységes irodalomszemléletben való érvényességének határait kijelölni. Mert ily korlátlan szerepben alizha elfogadhatók.

A kötet utolsó tanulmánya (Irodalom és nemzeti jelleg) a „Mi a magyar?” kutatásba kapcsolódik. Nem akarjuk tagadni, hogy az irodalom jelentős forrása nemzeti önismeretünknek, azt sem, hogy az irodalom hatással volt alakulásunkra s hozzá is igazítottuk magunkat, — de kik? A magyarságnak egy kis része, amely az úri műveltségben élt és olvasta ezt az irodalmat. A magyarság nagyobb része nem ilyen.

A kötet Horváth Jánosnak van ajánlva. Kétségtelen, hogy nála is alap az, ami Horváth János irodalomszemléletéből a mai magyar irodalomtudományban általában benne van. Hankiss egyébként a maga útján jár. A fentiekén kívül jól mutatja ezt az is, ahogy az irodalomtörténeti vizsgálat részeit fel fogja. (Író, irodalmi élet, irodalom).

Bulányi György.

VIDOR MIKLÓS: FÖLSZÁLL A KÖD (*Officina*). „Kedves mestere.

Csokonai Vitéz Mihály emlékének” ajánlja kötete első versét Vidor Miklós. Egy másik Arany János nevét idézi, egy harmadik, az utolsó, Babits Mihályét. Irjuk még ide Tóth Árpádét és Vörösmartyét: Vidor Miklós pályája ezeknek a csillagzatoknak kedvező jelei alatt indul. A huszonhat versből természetesen nem bontakozik ki határozott arckép; inkább a küzdelem érdekes: ahogyan az ifjúság szép lázongásait igába kényszeríti a forma. „Majus onus moveo” — hirdeti és a korra hivatkozik, mely kidobta méhéből s melynek mégis gyermeke: „Valom büszke magam saison, keserűn is övének.” A korhoz azonban inkább *eljutni* kell, mint *kezdeni* vele; jogos gvanúval szemlélhetjük az olyan fiatal költőt, aki nem a tavasz, a csillagok, a szerelem, hanem a mindennapi valóság ihletén él, ki nem patakokkal és szelekkel, hanem a fenyegető és kopár jelen időtlen szörnyetegeivel társalog. Vidor Miklós azonban a tavasz, a csillagok, a szerelem, a patakok és a szelek költője.

Az első kötetek rendszerint nem kiforrott, nem igazán jó kötetek. De lehetőségeit bennük mutatja meg legizgatóbban a lírikus. Van, aki egyetlen mintát másol több-kevesebb sikerrel, mintha vizsgáznék. És van, aki ifjúsága lázával minden rokonhangot végigpróbál: keserűsége is újjongás: kétségkívül fr jobb verseket még, higad, tisztul, tömörebb és művésziőbb lesz. — de ilyen friss, botlásaiiban is ennyire rokon-szenves, tévedéseiben is ennyire gazdag nem lesz tán soha többé. Vidor Miklós huszonhat versében is ez a boldog gazdagság a legnagyobb ígéret.

Egyelőre csak a láz, a boldogság, a panteisztikus lendület viszi költeményeit; igazi témáira még nem talált rá. Az ifjúság szép és féktelen kedvére vallanak erőszakoltságai, erő kifejezései, azok a szavai, amelyek valaminő nagy szándékot, izomfeszülést árulnak el. A hegyek „felkéklenek”, a part „fölcsozog”, az ifjú „keveredve” fut... a „Tündérek fürdenek” vagy a „Férfitanc” nem is más: a fiatal erő, a kozmikus lendület árad ki bennük.

Jó füle van, érzi a ritmus, a forma ízét. Igaz, néha még kisiklik kezéből a forma. A magyar vers az

utóbbi időben ellomposodott, szabadság örvén süketen, pongyolán írnak a költők, — illetve sok költő; — műgond helyett már-már törvényté teszük a henyeséget. Vidor Miklós szerencsére olyan mesterek felől közledek, akik éppen az ellenkezőjére tanították: műgondra, a forma tisztaságára, — arra, hogy a vers mégsem verssorokba tördelt próza, hogy maga a pusztá tény, hogy verset írok, nem pedig prózát, igényt jelent, — s természetesen a kritikusnak is joga van igényeket támasztania. A „Fölszál a köd“ pedig nem egyszer arra mutat: költője hajlandó engedni a szabadságnak nevezett henyeségnek. Szonettben például igazán követelhetünk föltétlenül tiszta és jó rímeket: az asszonánc, az új magyar líra e kövér élődíje, itt elfogadhatatlan (Dac). Egy másik ilyen, sajnos ma már közkeletű költői lustaság az átvonásokkal való visszaélés. A strófa azért stófa, hogy lehetőleg ponttal, legföljebb kettősponttal, pontosveszszóvel. — tehát valaminő nyugvóponttal, pihenőre juttatott gondolat-

tal végződjék. Különbén egészen indokolatlan a versszakokra tagolás. A vers egység: amit mond és amilyen formában mondja, annak tökéletesen egybe kell simulnia; — mit szólnánk ahhoz a szonátához, melyben a lassú tétel néhány utolsó tak-tusa valaminő rejtelmes okból átnyúlnék a gyorsba? Minden elmélet, amely szabadság helyett szabaddosságra biztatja a költőt, hamis elmélet.

Vidor Miklós azonban jobb költő annál, semhogy szabaddosságra szorulna. Változatos formában ott-honosan mozog; — és formai változatosága ismét érénynek számít, főként ha formátlanná laposodó líránkra gondolunk. Hogy nem elég ökonómikus? „Tizenöc éves zászlaját“ emlegeti egyik versében! De ne mentegessük fiatalságával. Tekintsük úgy első kötetét, mint a legfiatalabb magyar líra komoly, gazdag ígérétét, s íróját úgy, mint szívünk szerint való, tiszta költőt. Költőt, a szó egyetlen, igazi és nagyon szép értelmében.

Rónay György

K I Á L L I T Á S O K

JELENKORI BOLGÁR KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLITÁS. — Alig 65 éve lett szabad nép Bulgária. Ekkor fordult tudatosan Európa felé, mégpedig a legnyugatibb, legkifinomultabb, legátiszelleműlőbb nyugat, Franciaország felé. De ősi keleti hagományai s a bizánci kultúra nyomai megmaradtak benne. Ennek az egymással küzdő kettőségnak a képét adja a mai Bulgária: az ember, s annak legérzékenyebb kifejezője, a művészet.

Zahariev Vaszil fametszetei ősmagyar lovasokat, magyar vitézeket juttatnak eszünkbe.

A kiállító együttes legidősebb tagja: Dimitrov Vladimir-Majstora 61 éves. Őnarcképe rendkívül sokat mond egy művészről: önmagával és a világgal való szembenállását tükrözi. A hullámos hátterű, zöldes, barnás, és szürkés színekben vibráló képen semmi sincs, ami természetmásolás. S a kép mégis a valóság, az élet eleven

erejével hat. Van valami időtállóan merev és szabályos rajta, ez Bizánc nyoma. De a belőle kiütőköző eleven élet maivá teszi. Ez Bulgária igazi arca.

Obreskov Bencso három képet állított ki, egyéni meglátással, egyszerű kezeléssel. Barna arcú falusi leánva igen érdekes.

Népi témákat szeretettel választanak a művészek. Stoilov Vaszil tűnik ki e téren és Uzumov Decsko.

A tájkép igen kedvelt témája a bolgár művészeknek. Szirácz Szkitnik tájképe igazi életet él. Ezen a kicsi képen testvérünk az erdő. — Zsekov Mario halászhajója szívétindítóan magános táj. Denev Borisz tájképei tiszták, nemesek.

A szobrászok közül legkiemelkedőbb Lazarov Iván, Paraszasszonyok c. bronzával.

A keleti jelleget érezteti Emanuilova Vaszka, Női test c., teljes elernyedten fekvő, ázsiai nyugalalmú terrakotta-aktjával. Terrakotta le-

ányfeje is igen finom és nagyon keleti.

Georgieva Mara, Leány madárral c., műkőben kivitelezett, nagyméretű álló szobra is jelentős munka.

A kiállításról több érdemes művész hiányzik, de így is jó és hű képet kapunk ennek a rokon népnek lelkiségéről és művészi hitvallásáról.

Jáky Anna

Az ideai tavaszon haladó szellemű művészeink szép számmal léptek újabb termésükkel a nagyközönség elé. Szobotka Imre és Farkas István után Kádár Béla, Lehel Mária és Pap Gyula gyűjteményes kiállítását volt alkalmunk látni; három rendkívül érdekes festőegyéniség munkáit és az ő képeiket nézve, mai haladó szellemű pikturánk sok problémája kerül felszínre.

Kádár Béla képei mellett általában kézlegyintéssel szoktak elhaladni. Túlhaladott álláspont, mondják, az ő művészete már nem élő művészet, legfeljebb érdekes kuriózum. Nagy kérdés azonban, hogy milyen körülmények között lesz művészi megnyilatkozásból túlhaladott álláspont. A szemléletnek igen primitív foka, a művészi megnyilvánulásban csak az ábrázolás elemeit keresni. A művészi alkotás elsősorban egyéni nyilatkozat, véleményalkotás a világról és az ábrázolás csupán lényeges el nem választható formája ennek az egyéni véleménynek. Aki Kádár Béla érdekes képeiben, valami túlhaladottat lát, az ösztönösen megérez valamit ebből az igazságból. Kádár Béla festői attitűdjében van bizonyos menekülésszerű. Menekülni vágyik a való életből, abba a világba, amit képzeletünk alkot meg. És Kádár Béla esetében a képzelet szép, színes, eszeszerű világot alkot. Kérdés azonban van-e joga ma a művésznek elmenekülni ebből a kemény világból, ahol a harcos magatartás új realitások kiépítésén dolgozik egy olyan világba, melyet önmaga, önmagának alkot? De miért éppen Kádár Béla esetében merül fel ez a kérdés? Vajjon mai magyar, ú. n. polgári irodalmunk bő termésének majdnem minden művének elolvasása után nem me-

rülhetne-e fel ugyanez a kérdés? Miért éppen Kádár Bélától kéri számon azt, amivel az egész mai magyar társadalom adósa önmagának? Egy bizonyos. Kádár Béla szép világot alkotott magának. Színek, gőzök, illatok, dűstormájú átlatok, lebegő, testtlen emberek töltik meg gazdagsággal, pompával a képzelet országát. És nyökereiben, lényegében, alkotó elemeiben mégis itt jár a földön. Ezért értjük az ő művészetét. Tetszik is. Hogy tudjuk-e azonosítani magunkat vele, az megint a magatartás és meggyőződés kérdése.

Pap Gyula robusztus, férfias egyénisége ezzel ellentétben nem ábrándvilágot teremtő, képekben nyilatkozik meg. Éles szemmel figyeli a világot és fegyelmezett figyelő magatartása megóvja attól, hogy végletekbe essék. A realitás lényeges elemeit keresi anélkül, hogy az absztrakció túlzásaiba esne. A hétköznapi, az általános jelentőségű esztétikai elemei fogják meg fantáziáját. A formanyelv rideg, szüksézzavú. Ezt a rideg szüksézzavú formát tölti meg néha szinte vakító színekkel. A színek és a rajznak ez az ellentétes előjelű szintézise olykor nagy magasságokig lendíti a művészt. „Anyaság“ című képére gondolok. Nyugalom és erő az, ami kiárad a képeiből. Hogy hajlamai, kiállása, milyen irányba állítják Pap Gyulát, az képeiből világosan kitűnik. Ebben nincs is hiba. „Aratók“ című képe a föld népével való teljes együttérzésből született. Ami hiányzik Pap Gyulából, az talán erény is lehet. Az izgatottság, a keresés, a láz kézzelfogható bizonyítékaival nem szolgálnak ezek a képek.

A harmadik festő Lehel Mária. A nőiség a művészetben többnyire valami bágyadt, erőtlen mellékízzel jelentkezik. Hogy a nőiségnek, mint szépségkereső magatartásnak igenis van ereje, azt Lehel Mária képei bizonyítják. Minden képében, minden színfoltjában érezzük a nőt, a lány, puha melegséget. Az e mellett való szégyenkezés nélküli kiállítás a képek legszebb erénye.

Szentmihályi János

SZINHÁZI KRÓNIKA

Hauptmann Gerhart nyolcvanadik születésnapját végül is a komoly drámairodalommal kissé mostohán bánó Új Magyar Színház ünnepelte meg a legméltóbban. Hauptmann, mint naturalista drámaíró tűnt fel a századfordulókör az európai színműirodalom egén, ahol Ibsen óta nagyon megfigyelték nemcsak az üstökösök, hanem a jelentősebb állócsillagok is. A *Takácsok* forradalmi lendülete, A *bunda* vaskos, népeleti humora mellett a harmadik legjelentősebb naturalista Hauptmann-dráma kétségtelenül a *Henschel fuvaros*. Kísérleti színpadon láthatták azonban csak elődeink újdonság korában s a mostani felújítás jóformán bemutató számba ment.

A sziléziai fuvaros, nagydarab csupaszív ember s megmondja róla egy barátja: *Téged a jó szíved visz vesztedbe Henschel*. Henschel középkorú ember, nemrég házasodott, kis gyermeke van és a szülés óta halálosan beteg a felesége. A házi munkát Hanne, a mindenes végzi. tenyeres, talpas egészségtől kicsatánó falusi lány. De nem falusi ártatlanság. Homályos a multja, sutogják, törvénytelen gyermeke van, apja pedig súlyos alkoholista és Hanne gyermeke mindig vele fetreng a korcsma bűzös levegőjében. Hannénak azonban nincs szíve sem a saját gyermekéhez, akít le is tagad, sem beteg asszonyához. Hannénak csak fiatal legényekhez, kocsisokhoz van szíve. A barátjaitól nem sajnálja az ellopott falatokat, de még a készpénzt sem. Velük csak akkor kegyetlen, ha rájuk únt vagy ha már nem illenek belé terveibe. Mert Hanne elszánt teremtés. A haldokló Henschelné mellett már kiszemelte magának a csupaszív, egészséges fuvarost, aki talán a maga asszonyává is tenné, törvényes asszonyává. A haldokló feleség megérzi, milyen veszedelem fenyegeti jámbor, hiszékeny férjét. Megesketi őt, hogy halála után nem veszi el Hannét. Henschel szinte tréfálózva megesküszik erre. Az asszonyt eltemetik, Hanne „gondo-

zása“ mellett a kis gyermek is hamarosan követi anyját a sírba. Hanne előtt megnyílik az út. Ég a keze alatt a munka s mikor megfenyegeti Henschelt, hogy elmegy tőle, mert félti a jóhírnevét, az orránál vezetett jámbor ember belesik a csapdába: feleségül veszi a cselédjét. A céltudatos teremtés csak erre várt. Most már puccos fuvarosné asszonyság lesz belőle, de amíg férje távol van, facér pincérrel s hasonlókkal szűri össze a levelet. Henschel egyik útján megtalálja Hanne gyermekét s a sajátja helyett, mint igazi apa hozza haza otthonába. A bestiális anya azonban rátamad férjére, nem akarja vállalni a gyermeket s azzal rosszabbul bánik, mint a mesebeli mostohák. Henschel előtt lassan feltárul második felségének örögi kegyetlensége. Hanne Henschel öreg alkalmazottját is kitérja a házból és végül a részegségbe zülött öreg lovász és a sógora, az első asszony testvére szemébe mondják Henschelnek, kicsoda is a felesége. Éreztetik vele azt is, hogy első feleségét és gyermekét is Hanne „ápolása“ juttathatta sírba. A csupaszív fuvaros lelkiegyensúlya megrendül, felesége és gyermeke árnyai kísérik és számonkérlik megszegett esküjét. Henschel megőrül, már-már félni kell, hogy megöli Hannét, romlásának okozóját, de azután mégis maga ellen fordítja gyilkos kezét, borotvával elmetszi a nyakát.

Ezt a sötét, görög tragédiához hasonló kegyetlenségű és következtesszerű sorstragédiát (hiszen Henschelnek csak a hiszékeny jószág a bűne, esküjét nem komolyan, inkább csak a haldokló asszony vizsgálására tette) Hauptmann szinte klasszikus zártsgú remekművé építette ki. Tüdős Klára rendezése pedig akkora meglepetéssel szolgált, hogy az Új Magyar Színház drámai műsorának reneszanszát reméljük tőle. Az eddig rendezőhiányban szenvedő színházban egyszerre komoly összjátékot teremtett olyan színészekkel is, akik eddig

vezetés hiányában sokszor csak ödöngtek a színpadon. Nem vonatkozik ez persze a színház két illusztris vendégére, *Dayka* Margitra és Kiss Ferencre, de nincs az a „sztár“, aki igazi rendező nélkül tökéletes előadást teremthet, mert a „sztár“ sem lehet jó, ha körülötte gyenge, rendezetlen szereplők imbolyognak. Tüdös Klára rendezésében pedig a legkisebb szereplő is a helyén volt, igazi drámát játszott és tisztában volt a szerepével. Az Új Magyar Színház szerződötetett színészei most forrottak először „drámai együttesé“. És ez egy nagyon kultúrált, igen erős kezű, kiváló színházi intelligenciájú „rendezőnő“ keze alatt sikerült. Nem fukarkodhatunk az elismeréssel még azon a címen sem, hogy a rendezőnő közjogi méltóság felesége is egyúttal. Ez csak hendikep lett volna színházi pályáján a mi rosszmájú városunkban, ha nem alkot valóban kiváló. Az érdemet pedig el kell ismerni akkor is, ha borzashajú ifjú érdemli ki, akkor is, ha közéleti kapcsolatú méltóság igényli becsületos művészi teljesítményével.

Dayka Margit, habár, bájos arcocskájával, matyóbabá egyéniséggel eddig inkább mint „Torockói menyasszony“ vagy „Két lány az utcán“ hősnője éit skatulyázó emlékezetünkben, belülről kifelé oltotta meg a sziléziai cselédbestia alakját. Lefogyott és talán sohasem volt még ilyen szép, mint most. Grétchen-figurájával most mégis döbbenetesen elénkvetítette a gyilkos, szeretkező, gyűlölködő asszony lelki fényképét. Élete legemlékezetesebb alakítása marad Hanne és nagy tragikáinkkal veszi fel a versenyt. Kiss Ferenc is megújult kedvvel, tiszta művészi ihlettől hajtva kezdi alakítását. Súlyos, oroszos, csupa lágység és csupa erő Henschele azonban a misztikus, transcendens jelenetknél, az örület határán járó, öngyilkossági vagy gyilkossági kérdésekkel bajlódó részről egy kissé lemarad *Dayka* végig következetes alakítása mellett. A transzcendens, a metafizikai régiókat nem érezteti eléggé. Ez a nagyszerű színészünk még nem hisz eléggé Istenben, hogy egészen megrendítsen bennünket. De most már jó úton jár. Azt hisszük, ha-

marosan egy új Kiss Ferencel ismerkedünk meg. A sok szereplő közül *Földényi* markáns lökereskedőjét, *Gárday* döbbenetesen élethű öreg lovászát, *Juhász* János későbbi pályájára sokat ígérő kocsislegényét és *Bordás* Rózsi felvillanó karakterfiguráját kell megemlétenünk. *Bercsényi* Tibor díszletei tökéletesen éreztették a darab levegőjét s méltók voltak a bravúrosan gondos rendezéshez. Hauptmann méltóan ünnepelte az Új Magyar Színház Fodor József kitűnő új fordításával is.

A *Vígszínház Hertelendy* István *Jákyak* című színművével mintha folytatni akarta volna a nagyszerű *Remenyik* darab problémakörét. Csakhogy a fiatal és igen tehetséges szerző korántsem hozott annyi keserű élettapasztalatot az izájkjában, mint a világvándora *Remenyik*. Talán túlságosan kacsingat is a kasszasikerre, amely színházaink pénztári naplói szerint legtöbbször a jó dzsentris, mulatásos multszázadi problematikájú véngazemberes daraboknak jár ki. Nos a *Jákyak* felépítésében is van egy vén gazemberes figura, Antus bácsi, és *Bihary* játssza kitűnően. Jáky főszolgabíró úr pocskolhatja a vagyont, eladósíthatja földbirtokát, mert Antus a birtok egyik felét éppúgy örzi, mint a véngazember a színleg összelopott százezeket. *Hertelendy* azonban előre megmondja, hogy itt a Jáky családdal nem lehet nagyobb baj, így azután nagy baj sem lesz, de drámai feszültség sem igen akad a színpadán, pedig csőstül zúdítja a szerencsétlenséget a *Jákyak*ra, hogy aztán *evv* megeredő *esv* deus ex machinája mellett ugyanígy megoldja az összes problémákat is. „Man merkt die Absicht und wird verstimmt.“ A különben tehetséges fiatal író pedig vegye komolyabban szép hivatását. És rajzoljon máskor maibb dzsentriket, mert olyanok, mint a Jáky gyermekek, hála Istennek, már nem igen vannak. Elsöpörték őket a komoly idők, az idegen megszállások s a fergese már naoviából elhullott. *Fényes* Alisz opálfényben villódzó szemtűkrű árvalánya és *Mezey* Lajos eleven diákportréja ugrottak ki színészi teljesítményként a szépdíszletű darabból. *Possanyi László*

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

A VIGILIA KÖNYVNAPI UJDONSÁGA

Az ifjú Széchenyi a bécsi
„táncoló kongresszus”
forgatagában döbben
rá magyar hivatására,
az alvó magyar me-
zők felébresztésére.

Kiváló írói teljesítmény.
Nagyszerű távlatok

Műmellékletként
Bathyány Gyula gr.
10 eredeti rajza.

Könyvnapi ára: fűzve
6 —, kötve 8 — pengő

*Egy szovjet nagyvállalat
és az orosz értelmiség
drámaián aktuális
nagy cégénye.*

Világsiker!

Kötve 18.60 pengő.

*Kapható
minden könyvkereskedés-
ben.*

A FIATAL KATOLIKUS NEMZEDÉK LAPJA AZ

ÚJ ÉLET

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVISZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY

FELELŐS SZERK.: SINKÓ FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, II., Margit-krt 36. I. 3

ÉVI ELŐFIZETÉSI DIJ 9.60 PENGŐ